

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra občanské výchovy a filozofie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Betlémská kaple v kulturně historickém kontextu (The Bethlehem Chapel in the cultural and historical context)

Tereza Gazárková

Vedoucí práce: Ing. Michaela Dvořáková, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: B D-ZSV

2016

Prohlášení o autorství

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma *Betlémská kaple v kulturně historickém kontextu* vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Blatnici pod Svatým Antonínkem dne 11. 4. 2016

.....

podpis

Poděkování

Ráda bych poděkovala všem, kteří mi byli nápomocni při psaní této práce, jak poskytnutými materiály, tak i podporou a cennými informacemi. Velké díky patří mé vedoucí práce Ing. Michaele Dvořákové, Ph.D. za odborné vedení bakalářské práce a veškerou konzultaci, kterou mi poskytla. Na závěr bych chtěla poděkovat své rodině za podporu při psaní.

ANOTACE

Tato práce se snaží mapovat osud Betlémské kaple od jejího vzniku, skrze částečný zánik až po její obnovu. Jednotlivá časová období jsou chronologicky rozdělená a poté je provedena kulturně historického analýza. Cílem práce je postihnout odlišné vnímání této významné sakrální památky.

KLÍČOVÁ SLOVA

Jerusalem, Betlémská kaple, Jan Milíč z Kroměříže, Jan Hus, Husitství, Zdeněk Nejedlý

ANNOTATION

The aim of this thesis is to map out the fate of Bethlehem Chapel from its foundation, through its temporary demise and also its subsequent renovation. The thesis is divided into chronologically ordered selected time periods and each period's cultural and historical aspects are then analyzed. The goal is to illustrate the differences in perception of this important sacral landmark.

KEYWORDS

Jerusalem, Bethlehem Chapel, Jan Milíč z Kroměříže, John Hus, Hussitism, Zdeněk Nejedlý

Obsah

1. Úvod	6
2. První kroky ke zbudování Betlémské kaple.....	6
3. Stavba Betlémské kaple	14
4. Dům kazatele.....	16
5. Nástup mistra Jana Husa a jeho vliv na vnímání Betlémské kaple	16
6. Další osudy Betlémské kaple.....	20
7. Betlémská kaple v období Jednoty bratrské a jezuitů	25
8. Odchod jezuitů a osudy Betlémské kaple do současnosti	28
9. Vyobrazení Betlémské kaple.....	31
10. Rekonstrukce Betlémské kaple.....	32
11. Závěr	34
12. Seznam použitých informačních zdrojů	36
13. Seznam příloh.....	38

1. Úvod

Cílem bakalářské práce je zachycení vnímání významné sakrální památky na našem území Betlémské kaple v kontextu společenského a kulturního života. Práce se zabývá Betlémskou kaplí po celou dobu její existence a to především od vzniku v roce 1391, přes dočasný zánik v roce 1786 a zmiňuje její obnovu v 50. letech 20. století do současné podoby. Práce je dělena chronologicky na jednotlivá dějinná období, v rámci těchto období jsou poté analyzovány konkrétní kulturní a společenské změny a jejich dopad na zkoumanou památku. Toto téma mě zaujalo především z toho důvodu, že se jedná o stavbu s bohatou historií. Skoro každý člověk má Betlémskou kapli spjatou s Husovým učením, avšak málokdo tuší, že na stejném místě vznikaly zárodky Miličova učení, nebo že zde pobývali jezuité a podobně. Mým cílem proto bylo pojmut také tyto aspekty a připomenout je čtenářům. Při psaní jsem se především opírala o sekundární literaturu, neboť mnoho primárních pramenů o Betlémské kapli není k dispozici.

2. První kroky ke zbudování Betlémské kaple

Betlémská kaple, symbol české reformace a stavba neodmyslitelně spjatá s Janem Husem, zaujímá významné postavení mezi chrámy a kostely středověké Prahy. A také jak poznamenal Ekert ve své knize: „*V českých církevních dějinách není osudnějšího místa nad kaplí Betlémskou. Byla založena od zbožných katolíků v úmyslu nejšlechtetnější, a stala se ohniskem, z něhož vyšlehl děsný požár, jež ohromnou většinu národa našeho uchvátil, vlast naši v poušť obrátil, a na pokraj záhuby přivedl*¹. Toto vyjádření je jedním z úkazů, jak byla Betlémská kaple chápána mezi českým lidem. Není nahodilé, že Betlémská kaple byla vystavěna na Starém městě, v srdci království české kazatelské tradice². Král, královna potažmo i pražský biskup prostřednictvím církevních fundací si po většinu 14. stol. s udržovali vzácné postavení ve Starém městě, které bylo považováno za nejvýznamnější část Prahy. Proto bych na tomto místě chtěla uvést postavení chrámů a situaci na Starém městě, v období souvisejícím se vznikem Betlémské kaple. V této části Prahy sídlili kupci, převážně němečtí, peněžní patriciát a nacházely se zde důležité kostely, z nichž prominentní postavení

¹ EKERT, František. Posvátná místa král. hl. města Prahy: Dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů a jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v hlavním městě království Českého. V Praze: Volvox Globator, 1996, s. 401. ISBN 80-7207-042-8.

² KUBÍČEK, Alois. Betlémská kaple v Praze. 2.vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960, s. 21.

zastávaly kostel sv. Mikuláše na Staroměstském náměstí a Týnský chrám, které byly podporovány dvěma rozdílnými skupinami starého patriciátu, konkrétně rody Olbramovců a Velflovců.

Chrám sv. Mikuláše byl vystaven v období Přemysla Otakara I. pražským měšťanstvem a první zmínky o něm se objevují v období povodní dne 18. srpna 1273, kdy se voda dostala až před dveře kostela. Tento kostel musel být tedy vystavěn docela nízko, neboť zprávy o výskytu vody před chrámem se objevují častěji a dokonce jsou i zmínky o tom, jak věřící chytali před dveřmi kostela ryby³. Na západní straně kostela sv. Mikuláše se měl nacházet hřbitov a od roku 1363 i nově vzniklá farní budova. V důsledku absence nákrešů z doby vzniku chrámu se musíme spoléhat na vyobrazení pocházející z druhé poloviny 16. stol., které zpodobňuje kostel jako trojlodní baziliku s nestejně vysokými věžemi na západní straně⁴. Před založením radnice sloužil kostel sv. Mikuláše na tzv. kurném trhu ke schůzím měšťanů, ostatně toto prolnutí profánního a sakrálního nebylo ve středověku nic výjimečného. O tom, že se používal kostel, jako tzv. náhrada před vybudováním samostatné radnice svědčí např. i kostel Saint Pier Schieraggio ve Florencii⁵. Konkurenci pro kostel sv. Mikuláše představoval již zmíněný Týnský chrám. Ten byl založen roku 1135, kdy k již stojícímu špitálu Panny Marie nechal kníže Soběslav I. zbudovat chrám, který odkázal vyšehradské kapitule. Avšak již počátkem dvanáctého století stál na místě kostela původně kupecký dvůr nazývaný Týn (týnit= ohradit, ohraněné místo) nebo také veselý (hlučný) dvůr pro jeho značný ruch. Později toto místo bylo nazýváno německy Ungelt z důvodu toho, že se zde vybíralo na kupcích clo. Tento název se zachoval i pro budovu kostela velmi často nazývaného pouze Ungeltem. Původní kostelík byl vystavěn zřejmě v románském stylu s věží a velkým zvonem datovaným roku 1310⁶, uvnitř kostela se nacházelo 7 oltářů. Koncem 14. století dochází k ukončení konfliktů s vyšehradskou kapitulou a kostel je převeden do správy měšťana Jakuba Volfina a postupně je v roce 1349 založena tzv. Týnská škola, roku 1365 odkoupen špitál, který se stává farním

³ EKERT, František. Posvátná místa král. hl. města Prahy: dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů a jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v hlavním městě království Českého. Svazek II.. V Praze: Volvox Globator, 1996. ISBN 80-7207-042-8.s.353.

⁴ KALINA, Pavel. KOŤÁTKO, Jiří. Praha 1310-1419: kapitoly o vrcholné gotice. 1. vyd. Praha: Libri, 2004, s. 18. ISBN 80-7277-161-2.

⁵ KALINA, Pavel. KOŤÁTKO, Jiří. Praha 1310-1419: kapitoly o vrcholné gotice. 1. vyd. Praha: Libri, 2004, s. 16. ISBN 80-7277-161-2.

⁶ EKERT, František. Posvátná místa král. hl. města Prahy: dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů a jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v hlavním městě království Českého. Svazek I.. V Praze: Volvox Globator, 1996. ISBN 80-7207-042-8.s.293.

domem, v roce 1394 propůjčuje Václav IV. obydlí před průčelím kostela chrámu, kde se měla uchýlit Týnská škola. V důsledku rozepře však zřejmě kostel zchátral, a proto bylo rozhodnuto o jeho demolici. Počátek stavby Týnského chrámu není přesně znám, prameny pouze odkazují na rok 1380, kdy byl již postaven nový kůr a postranní lodě. Na místě bývalého kostela vznikl hřbitov a jedinou dochovanou částí kostelíka je kaple sv. Ludmily. Stavební materiálem při stavbě nového kostela se stal pískovec, na rozdíl od katedrál, které byly povětšinou stavěny z opracovaných kvádrů. Týnský chrám byl vystavěn jako trojlodní bazilika s dvojloďnými věžemi orientovanými na západ. Kostel měl mít při svém vzniku více než dvacet oltářů, což svědčilo o jeho důležitosti. Týnský chrám v 14. století vzrostl na významu a to především díky významným osobnostem, které zde působily. Jedním ze slavných mužů byl augustiánský řeholník Konrád Waldhauser, působící nejdříve v nedalekém kostele sv. Havla a poté na přání Karla IV. v Týnském chrámu, kde byl taky na místním hřbitově pochován. Druhým kazatelem a nástupcem Konráda z Waldhauseru byl Jan Milič z Kroměříže, který zastával kazatelský úřad, nikoli farní po tři roky. V průběhu 14. století se stal Týn především německým kostelem a oba dva tito kazatelé kázali výhradně německy v Týnském chrámu. Dalším významný muž, který měl působit v chrámu, byl sv. Jan Nepomucký. Ten však neměl být ani ve farním úřadě ani kazatelském, ale pouze sloužit mše ze své horlivosti, neboť již v té době byl členem vyšehradské kapitoly a ta měla spolu s rodinou Welflovců podací právo ke chrámu. Na Starém městě se také nacházel kostel sv. Michala, zmiňovaný poprvé v roce 1311. Situován byl v úplné zástavbě mezi domy, orientace hlavních dveří byla na západ, na jižní straně se pak nacházel hřbitov, na severní straně byl vybudován dům měšťana Purkarta z Aldemburku. Podací právo k tomuto chrámu měl nejdříve český král, po smrti Jana Lucemburského Eliška Přemyslovna a poté byl odkázán chrám Zderazskému klášteru. Kostel se pyšnil 10 oltáři a roku 1364 koupili měšťané spolu s farářem pozemek, kde byla založena nová fara a roku 1386 byla založena věčná lampa v kostele⁷. Roky 1390-1406 jsou spjaty se schůzkami mistrů vysokého učení, kteří se scházeli na místní faře a jedním z těchto mužů byl i Jan Hus, který se začal účastnit těchto zasedání rok po svém příchodu do Prahy a poté v letech 1401-1402 se stal kazatelem u sv. Michala. A právě zde již propuká jeden z konfliktů, ve kterém Hus hájil Viklefovo učení navzdory hádkám s některými zúčastněnými mistry. Těchto schůzek se také účastnil první kazatel v Betlémské kapli Jan Protiva z Nové Vsi, jeden z pozdějších svědků, kteří svědčili

⁷ EKERT, František. Posvátná místa král. hl. města Prahy: Dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů a jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v hlavním městě království Českého. V Praze: Volvox Globator, 1996, s. 403. ISBN 80-7207-042-8.

proti Husovi v Kostnici. Protiva měl údajně vznést právě důkazy, které se týkaly kázání a rozmluv, jež byly vedeny právě na faře svatomichalské⁸.

Když byly vyhlášeny papežské odpustky nad Prahou, sloužil také kostel sv. Michala ke schůzím bakalářů, studentů a mistrů. Roku 1413 zde sídlila komise, která měla mírnit náboženské rozepře na Starém městě. Kostel sv. Michala se stal i místem, kde se podávala svátost podobojí způsob již od roku 1414. V důsledku rozepře faráře s radikálními tábority byl kostel v 15. století podroben rabování a rozbíjení a zcizení majetku. Z hospodářského hlediska bylo okolí Starého města důležitým odbytištěm soukenických a kožešnických výrobků, jehož výroba a transport představovala skutečnou páteř středověké ekonomiky⁹. Centrum obchodu se nacházelo před radnicí, kde severovýchodní část fóra byla vyhrazena pro rybny trh, severozápad pro drůbež. Okolí kostela sv. Jakuba bylo typické pro obchod s masem, nacházely se zde východně od fóra obchody českých i německých uzenářů. Charakteristickým rysem těchto obchodů byla snaha vyloučit přespolní prodejce z maloobchodů a uchovat si pouze strukturu vnitřního regulovatelného trhu a díky tomu získat důležité výhody plynoucí z tohoto typu prodeje. Tato vnitřní struktura trhu nebyla pouze typická pro pražský obchod, ale byla běžně praktikovaná také v jiných evropských městech¹⁰.

O osídlení Starého města také rozhodovaly majetkové poměry. Občané bohatí (patriciát) zakupoval a stavěl své budovy ve čtvrti Celetné, Týnské, na Staroměstském rynku, v Linhardské čtvrti, Kaprově ulici, Dominikánské (dnešní Husově) ulici, ve Svatohavelské čtvrti, ale opomíjeli čtvrt Betléma, která kvůli značné hrozbě vysoké vody nebyla vhodná pro jejich stavební účely, proto se tato část stala sídlem chudého obyvatelstva. Toto území bylo vymezeno jižně hranicemi městského hradebního příkopu, dnešní Národní třídou a severně po klášter svaté Anny, avšak dále severně a východně od hranice se nacházelo území, které obývali rovněž významní měšťané, jako byl dům pánu Bočků v Řetězové ulici (čp. 222), nebo na Perštýně dům Názův, sídlo vévody saského¹¹. Ještě než došlo ke zbudování samotné Betlémské kaple, stála v okolí Betlémského náměstí, přesněji v Konviktské ulici, pro nás již zaniklá kaple zvaná Jerusalemská, kde kázal Jan Milíč

⁸ EKERT, František. Posvátná místa král. hl. města Prahy: Dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů a jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v hlavním městě království Českého. V Praze: Volvox Globator, 1996, s. 363. ISBN 80-7207-042-8.

⁹ GRAUS, František. Český obchod se sukem ve 14. a počátkem 15. století: (k otázce významu středověkého obchodu). 1. vyd. Praha: Melantrich, 1950.

¹⁰ TEIGE, Josef. Základy starého místopisu pražského: (1437-1620). Oddíl I, Staré město pražské. Díl I. Praha: Královské hlavní město Praha, 1910, s. 34-35.

¹¹ KUBÍČEK, Alois. Betlémská kaple. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1953, s. 20.

z Kroměříže své úsilí o změnu ve veřejném a soukromém životě za vlády Karla IV. Okolí Jerusalema a později také Betlémské kaple bylo obklopeno některými již zmiňovanými kostely na Starém městě: sv. Jiljí (z dnešní Husovy ulice), sv. Michala, Mikuláše a Týna (na Staroměstském náměstí). Před zbudováním Jerusalema kázal Jan Milíč z Kroměříže na Starém městě česky v kostele sv. Jiljí, který se nacházel nejbližší k chudinské čtvrti, a proto zde české kázání bylo vítáno s radostí. Tento kapitulní kostel řádu německých rytířů byl založen již ve 13. století a sám biskup dosazoval do kostela faráře. Jednalo se o netypický úkaz, kdy kostel nebyl zbudován přímo měšťany jako ve většině případů, ale samotným biskupem a jeho podřízenou kapitulou. Prostor kostela byl zbudován jako stejnolodí o třech lodích s chorem orientovaným na východ. Z důvodu malé parcely, nebylo možné jakéhokoli protažení choru¹². V kostele se mělo nacházet okolo 12 oltářů, umístěných na všech pilířích. Již zmíněný Jan Milíč z Kroměříže zde kázal mezi roky 1364-1370 a jeho kázání byla natolik exaltovaná, že se musel odjet hájit do Říma, neboť byl obviněn z šíření bludů. Roku 1420 se kostel dostává do područí husitům a zůstává utrakvistický zhruba dvě následující století¹³. Dále kázal Milíč z Kroměříže již v zmíněném největším pražském kostele sv. Mikuláše latinsky a německy u dnes již neexistujícího kostela sv. Michala archanděla.

Kostelu sv. Martina ve zdi vzniká mezi lety 1178-1187 a to v jedné z nejstarších osad v počátku 12. století v Újezdu sv. Martina. Patronátní právo k tomuto románskému kostelíku měla svatovítská kapitula, která vlastnila v okolí kostela pozemky¹⁴. Ve 14. století dochází k přestavbě kostelíka na gotickou podobu a jeho původní románská jižní stěna je začleněna do hradební zdi a svatostánek se tak ocitá „ve zdi“. S výstavbou opevnění se svatomartinský kostel rozděluje na dvě části, jedna část byla sloučena s Havelským městem, druhá se stala základem nově vznikajícímu Novému městu. Kostel vstoupil do podvědomí především roku 1414, kdy se zde na popud Jakoubka ze Stříbra podává přijímání pod obojí způsob.

Kostel sv. Filipa a Jakuba je poprvé zmíněn v pramenech roku 1357 jako farní, ke kterému náleželo podací právo měšťanské rodině Chotků. V nevelkém kostele se k roku 1379 měly nacházet čtyři oltáře. Zkáza tohoto kostela nastala při husitských válkách, kdy

¹² KALINA, Pavel. KOŤÁTKO, Jiří. Praha 1310-1419: kapitoly o vrcholné gotice. 1. vyd. Praha: Libri, 2004, s. 53. ISBN 80-7277-161-2.

¹³ VUČKA, Tomáš. *Pražské kostely a chrámy*. Prague: Slovart, 2013, s. 79-85. ISBN 978-80-7391-711-1.

¹⁴ KALINA, Pavel. KOŤÁTKO, Jiří. Praha 1310-1419: kapitoly o vrcholné gotice. 1. vyd. Praha: Libri, 2004, s. 34. ISBN 80-7277-161-2.

byl zanedbáván a v důsledku bouří byl srovnán se zemí¹⁵.

Milíčovým snem bylo vychovat národ kazatelů, tak jako Ježíš Kristus měl svých dvanáct apoštolů, tak i Milíč snil o tom, že jeho žáci obnoví pořádky v zemi a věřil, že *tito kazatelé orlové dobudou Praze slávy a velikosti Jerusalema a jako kdysi apoštolové zahájí nový věk dějin...*¹⁶ A odtud vznikl název ústavu, který Milíč založil roku 1372 a později rozšířil dohromady na dvacet sedm domů v okolí ulice Bartolomějské, přesněji se jednalo o 14 osad z prostoru sv. Štěpána ve zdi a ostatní z okolí kostela sv. Filipa a Jakuba, a založil tak celou vlastní církevní osadu, ke které náležela i kaple sv. Maří Magdaleny, sv. Afry a sv. Marie Egyptské, která byla zbudována pro obrácené ženy. Tato kaple se nacházela v bývalé proslulém nevěstinci tzv. Benátkách (území domů mezi Konviktskou a Bartolomějskou ulicí), které věnovala jedna z obrácených žen Keruše Hofartová na sklonku svého života Milíčovi. Ten zde provozoval soukromý ústav¹⁷, ve kterém probíhaly několikrát denně mše a svátosti smíření, které měly nevěřící ženy a nevěstky přivést k víře. Pro mladé duchovní byl v Jerusalemě zřízen dům literátů, ve kterém se učili Milíčovo učení.

Než došlo k úplnému zhotovení celého komplexu, byl Jan Milíč z Kroměříže nucen odcestovat kvůli obhajobě svého učení k papeži do Avignonu, neboť byl vysokými představiteli duchovenstva obviněn z šíření bludů. Dne 29. června 1374 umírá v Avignonu a jeho dílo Jerusalema je odňato Milíčovým pokračovatelům a přechází do správy církevnímu řádu cisterciáků, kteří z něj udělali svoji vlastní kolej. Tím byly ukončeny první pokusy o vytvoření vlastního reformního hnutí na Starém městě a přívrženci Milíče byli pronásledováni. Avšak následovníci Jana Milíče z Kroměříže se dvacet let po zrušení Jerusalema dočkali nového střediska reformního hnutí v podobě Betlémské kaple¹⁸.

Zakladateli kaple se stal bohatý staroměstský obchodník, často nazývaný kramářem, Kříž, mecenáš univerzity, fundátor kolejí Nazaretské a Litevské, majitel pivovaru naproti kostela sv. Jiljí a také blízký přítel reformního kazatele Vojtěcha Raňkova z Ježova a dvořan Václava IV. Hanuš z Mülheimu, převor české provincie Řádu německých rytířů. Kříž věnoval pro stavbu jednopatrovou budovu na pozemku přezdívaném Skalka pro obydlí kazatele a svoji rozsáhlou zahradu, která se nacházela nedaleko Jerusalema, v dřívější ulici U sv. Jiljí, dnešní Husově. Dům kazatele a sakristie vznikl přetvořením bývalé sladovny,

¹⁵ EKERT, František. Posvátná místa král. hl. města Prahy: Dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů a jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v hlavním městě království Českého. V Praze: Volvox Globator, 1996, s. 401. ISBN 80-7207-042-8.

¹⁶ BARTOŠ, František Michálek. Z dějin kaple Betlémské. 1. vyd. Praha: Blahoslav, 1951, s. 20.

¹⁷ VÁVRA, Jindřich. Betlémská kaple: národní kulturní památka. 1. vyd. Praha: Olympia, 1968, s. 4.

¹⁸ BARTOŠ, František Michálek a Alois KUBÍČEK. Betlémská kaple: její dějiny a dochované zbytky. V Praze: Společnost musea Husova, 1919. Publikace společnosti Husova musea. s. 5.

kteřou vlastnil velkoobchodník Kříž. V okolí budoucí Betlémské kaple se však nacházel starý románský kostelík sv. Filipa a Jakuba (dnes již zaniklý) a jeho duchovní správce nehodlal povolit vystavení konkurenční stavby, kde by docházelo ke kázáním a především odmítal postoupit část hřbitovního kostela, která se měla stát součástí Betlémské kaple. Tuto situaci dokázal vyřešit královský dvořan Hanuš z Mülheimu pomocí svých peněz, kdy vyplatil faráři filipojakubskému nemalé odškodnění, avšak za podmínku, že se v kostele nebudou konat bohoslužby ani svátosti, neboť se odmítal vzdát svých farních práv. Kazatel kaple Betlémské byl povinen vyplácet dvakrát ročně 90 grošů pražských filipojakubskému faráři Oldřichovi a to vždy na sv. Havla a sv. Jiřího. A tak byla Betlémská kaple, jinak Mládětek¹⁹, ustanovena zakládající listinou 24. května 1391 za místo určené pro kázání výhradně v jazyce českém v duchu kazatele Jana Milíče z Kroměříže. Kázání mělo probíhat odpoledne i dopoledne, kromě adventu a postu, kdy mělo kázání probíhat pouze dopoledne. Kazatel měl pobývat v okolí kaple a nevzdalovat se, pouze pokud získal arcibiskupský souhlas a našel za sebe schopnou náhradu, mohl se vzdát od kaple. Kramář Kříž věnoval nejenom pozemek pro stavbu budoucí kaple, ale také údajné relikvie jednoho ze zavražděných betlémských nemluvňátek²⁰. V knize Betlémská kaple od F. M. Bartoše a A. Kubíčka je tento dar zmíněn: „*Nemaje farních práv, zve se kaplí, že pak dostal do vínku vzacný dar, Herodem, jak se věřilo, zavražděné nemluvňátko, dáno mu jméno Betléma, jež současné bohosloví vykládá: dům chleba...a jimž jemnou, každému však zasvěcenému zcela srozumitelnou narážkou připomínal jméno, jimž nazván býti nesměl, jméno vyvráceného nyní přece jím vzkříšeného Jeruzaléma.*”

Kramář Kříž měl také právo ustanovit druhého kazatele ke kapli, který měl bydlet v kazatelském domě a měl se spolu s prvním kazatelem střídát v kázání. Roku 1396 nechal kramář vystavět oltář sv. Markéty a Kateřina a jiných svatých panen a při něm založil zvláštní postavení tzv. kněze oltářníka, který měl povinnost sloužit mši v adventu a postu. Právo dosazovat oltářníka a druhého kazatele náleželo pouze kramářům Křížům a jeho potomkům²¹.

Kdy přesně došlo k dokončení kaple, není známo²², literatura uvádí, že po třech

¹⁹ GUTH, Karel. Kaple Betlémská. Praha: Společnost přátel starožitností českých v Praze, 1917, s. 2.

²⁰ AUGUSTA, Pavel., EDERER, Antonín. Náměstí, trhy a placky staré Prahy. Vyd. 1. Praha: MILPO MEDIA, 2002, s. 49. Pragensie (Milpo media). ISBN 80-86098-24-9.

²¹ EKERT, František. Posvátná místa král. hl. města Prahy: Dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů a jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v hlavním městě království Českého. V Praze: Volvox Globator, 1996, s. 403. ISBN 80-7207-042-8.

²² Pro datum svěcení kaple se uvádí 25. říjen 1394, avšak přítomný vikář Olbram uvedený v této světicí listině nastoupil do své funkce až v roce 1396. Zřejmě se jedná o chybu, která se vloudila do duplikátu této smlouvy

letech od položení základního kamene 27. července 1391 pražským arcibiskupem Janem z Jenštejna byla kaple dokončena. Jiné prameny uvádějí, že v době občanské války (1394-1403) byla stavba kostela zpomalena. S jistotou víme však, že prvním betlémským kazatelem se stal Jan Protiva z Nové Vsi (1393-1396) poté následoval Jan z Brodu, cisterciácký kněz a kaplan královny Hedviky (Jadvigty), Štěpán z Kolína²³ (1396-1402). Nejslavnější kazatel mistr Jan Hus nastupuje do Betlémské kaple v březnu 1402, kdy Štěpán z Kolína rezignuje na svoji funkci z finančních důvodů a díky Hanuši z Mülheimu se dostává do čela Jan Hus. Myšlenkou o vytvoření betlémské koleje se jistě zabývali její zakladatelé již od počátku stavby, avšak z důvodu finanční tísně tato stavba pokračovala velmi pomalu. Roku 1406 došlo díky husitskému přívrženci panu Lacku z Kravař a měšťanu Jindrovi z Knína k příslibu finanční pomoci od koruny. Kramáři Křížovi se podařilo roku 1411 připojit samostatnou litevskou kolej k Betlémské kapli, kterou založil on spolu s Štěknou díky daru od polské královny Jadvigty. Litevská kolej byla založena roku 1411 pro litevské studenty teologie. V ní se mělo nacházet dvanáct míst a pouze v případě, že by nebyla plně obsazena Poláky, měla být díky kramáři Kříži obsazovaná českými studenty. Poté co se otevřela teologická fakulta v Krakově, zůstala tato kolej pro královnu nevyužita, a proto bylo stanoveno, že na její správu bude dohlížet druhý kazatel Jan Štěkna a Kramář. Představiteli Litevské, ale také později i koleje Nazaretské byli betlémsští kazatelé. Třetí kolejí v okolí Betléma byla kolej apoštolská vzniklá okolo roku 1460. Nacházela se v románském domě na rohu Betlémského náměstí a Husovy ulice²⁴. Pomocí hojných darů docházelo k rozrůstání betlémské koleje a zřejmě již na smrtelné posteli, odkazuje kramář Kříž roku 1412 celé přední křídlo svého domu, později nazývané jako Nazaret a tím došlo k vytvoření

a světicím vikářem byl asi někdo jiný viz. Betlémská kaple: O jejích dějinách a zachovaných zbytcích. Praha: Husovo muzeum v Praze, 1922, s. 11.

²³ Úplná posloupnost kazatelů není jistá, Bartoš pojednává o prvních kazatelích v tomto pořadí: Jan Protiva, Štěpán z Kolína, Jan Hus viz. BARTOŠ, František Michálek. Z dějin kaple Betlémské. 1. vyd. Praha: Blahoslav, 1951, s.23-25. Ve společné knize Bartoše a Kubíčka je zase zmíněn pouze Štěpán z Kolína a po něm následuje již jen Jan Hus viz. BARTOŠ, František Michálek a Alois KUBÍČEK. Betlémská kaple: její dějiny a dochované zbytky. V Praze: Společnost musea Husova, 1919. Publikace společnosti Husova musea. s. 6-7. Nejdetailnější popis najdeme v souborném díle společnosti Husova muzea, kde se nachází toto pořadí: Jan Protiva, Štěpán z Kolína, Zbyněk z Šestiny Kostela, Jan Hus. Před působením mistra Jana Huse se v kapli pouze jako oltářník vyskytoval Matěj z Tučap, který byl za svoji loajalitu k Betlému stíhán konzistoří viz. Betlémská kaple. O jejích dějinách a zachovaných zbytcích. 1. vyd. Praha: Společnost Husova musea v Praze, 1922, s. 11. V posvátných místech král. hl. města Prahy nacházíme mimo více zmiňovaného pořadí i údaj o tom, že v době nástupu Jana Husa byl druhým kazatelem Jan Štěkna a od roku 1411 Mikuláš z Miličina viz. EKERT, František. Posvátná místa král. hl. města Prahy: Dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů a jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v hlavním městě království Českého. V Praze: Volvox Globator, 1996, s. 403. ISBN 80-7207-042-8.

²⁴ VÁVRA, Jindřich. Betlémská kaple. Praha: Olympia, 1968, s. 23.

uskupení, které se rovnalo dříve zaniklému Milíčovu Jerusalemu²⁵. Ještě před svou smrtí ustanovil Hanuš z Mülheimu postup dosazování budoucích kazatelů a to tak, že univerzitní mistr české národnosti z Karlovy univerzity měl navrhnout tři kandidáty a z těch zakladatelé nebo jejich dědicové měli vybrat jednoho²⁶. Univerzitní mistři však volili, skoro vždy za svého nástupce kolegu z univerzity²⁷. Tito představitelé rozhodovali i o výběru správce (pouze vybírali jednoho ze tří) a purkmistra Starého města pražského a ten dosadil zbylé dva správce²⁸. Toto ustanovení společně s nástupem již zmiňovaného mistra Jana Huse roku 1402 do Betlémské kaple upevnilo ještě více propojení kaple s univerzitou a dalo by se říci, že toto spojení univerzity a kaple, až na některé výjimky, trvá dodnes.

3. Stavba Betlémské kaple

Staveniště kaple tvořila Křížova zahrada, která sousedila na západní straně s jeho sladovnou a část hřbitova kostela sv. Filipa a Jakuba. Že se jednalo o zástavbu části hřbitova svědčí nálezy kostí, které se nacházejí 3 m od průčelí zdi kaple. Zbylá část hřbitova zřejmě náležela k filipojakubskému kostelu, neboť Hanuš z Mülheimu zakoupil na faráři pouze tu část, která byla potřebná ke stavbě kaple. Půdorys kaple byl nepravidelný čtyřúhelník, který byl zastavěn ze všech stran domy, tudíž se lze domnívat, že účelem nebylo stavět monumentální stavbu s klenbou, neboť taková stavba by vyžadovala pravidelnost a ta zde byla obtížná. Zvýšením spolu se zesílením stěny sladovny byla vytvořena východní stěna kaple. K ní byla postupně vystavěna zalomená část směřující k jižnímu průčelí, kde se nacházelo největší okno směřující do tehdejší nezastavěné Husově ulici, kdežto dnešní orientace oken byla zastavěna kostelem sv. Filipa a Jakuba. Zbylé tři stěny kaple byly nově zbudovány. V době Husova působení sousedil s kaplí dům Anežky ze Štítného a jedna stěna domu měla být „přidělena ke zdi kaple“. K tomuto názoru se dospělo asi proto, že v jižní polovině západní zdi, kde se dům Anežky měl nacházet, nebylo okno. Po zbourání domu č. 254, který byl vystavěn jezuity v polovině 18. století bylo však prokázáno, že tato část průčelní zdi byla omítnuta, tedy, že mezi domem a kaplí se nacházela určitá vzdálenost, avšak tak malá, že

²⁵ Jiná literatura uvádí, že se nejednalo již o zakládajícího kramáře Kříže, ale jeho syna kramáře Václava Kříže, který chudým studentům, původně žijícím v kněžském domě odkazuje roku 1419 přední část svého domu ze které vzniká tzv. Nazaret. Viz. EKERT, František. Posvátná místa král. hl. města Prahy: Dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů a jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v hlavním městě království Českého. V Praze: Volvox Globator, 1996, s. 403. ISBN 80-7207-042-8.

²⁶ EKERT, František. Posvátná místa král. hl. města Prahy: Dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů a jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v hlavním městě království Českého. V Praze: Volvox Globator, 1996, s. 402. ISBN 80-7207-042-8.

²⁷ BARTOŠ, František Michálek. Z dějin kaple Betlémské. 1. vyd. Praha: Blahoslav, 1951, s. 25.

²⁸ ZILYNSKÁ, Blanka. Pražská univerzita – patron církevních beneficií, AUC HUCP 2007, 47, s. 75 –88.

nebylo možné na pomýšlení okna v tomto prostoru²⁹.

Staviteli Betlémské kaple bylo známo, že až 3 metry pod navážkou je teprve únosná půda původního terénu, a proto se rozhodl založit obvodové zdi kaple na pilířích, které byly vzájemně spojené klenutými pásy. Stavební materiálem na stavbu bylo použito lomové opukované zdivo. Důležité při stavbě bylo zajištění severovýchodního nároží, kde byl těsně otevřen vchod do kaple a také v důsledku odbourání části zdi sladovny, které se dělo z důvodu, aby byl získán prostor před vstupem do kaple, utrpěla stěna nároží značné zesílení. Toto zabezpečení bylo provedeno pomocí mohutných opukovaných kvádrů pouze mezi vchodem a nárožím.

Vchody do kaple byly tři. Jeden výše zmíněný, který byl posléze objeven v roce 1919, druhý při jižní straně průčelí západního nároží a třetí se nacházel na severozápadním nároží. Vchody na západním a severozápadním nároží jsou patrné z plánu Huberova³⁰ pohledu, avšak jeho detailní řešení nám není známo. V kapli se mělo nacházet celkem 12 oken, východní a nejvíce zachovalé a také největší, dále následovalo šest oken na jižním průčelí, Hubertův pohled znázorňuje pouze pět, avšak podle plánu F. L. Hergeta z Mnichova Hradiště z roku 1785, bylo zjištěno, že krajní okno bylo nad vchodem symetrické s oknem na opačné straně průčelí³¹. Na severní straně se nacházely dvě okna, na západní straně byla okna tři, jedno velké hrotité s kružbami a dvě obdélníková, rozdělená kamenným křížem. Strop kaple byl položen ve výšce 10,45 m a pod trámovým stropem byl položený dřevěný průvlak, který nesly dva pilíře. Ty byly řešeny tak, aby největší vzdálenost byla uprostřed, a to z důvodu zachování co nejširšího prostranství před kazatelnou a před oltářem. Presbytář kaple se zde nenacházel zřejmě proto, aby bylo ušetřeno místo pro samotnou stavbu. Z tohoto pragmatického důvodu se stavitelé nejspíše přiklonili k variantě jednotného kaplového prostoru. Pouze sakristie byla osamocena od kaple, vznikla z již stojícího domu kramáře Kříže tzv. sladovny. Kříž si také vymohl to, že nedojde k zazdění oken vedoucích od jeho domu a sladovny do kaple³².

²⁹ KUBÍČEK, Alois. Betlémská kaple v Praze. 2.vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960, s. 45.

³⁰ Jedná se o realistický plán Prahy z roku 1769 zachycující také pohled na Betlémskou kapli viz. KUBÍČEK, Alois. Betlémská kaple. 2.vyd. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1957.

³¹ Národní památkový ústav. Stavebně historický průzkum Prahy a dokumentace k asanačnímu plánu, 10.1961. s.24.

³² GUTH, Karel. Kaple Betlémská: ze Staré Prahy, VII.. Praha: Společnost přátel starožitností českých v Praze, 1917, s. 22-23.

4. Dům kazatele

Před výstavbou domu kazatele, stávala na stejném místě ve dvoře Křížova sladovna. Poté co bylo započato se stavbou, byla sladovna přestavěna a zčásti při východním vchodu odbourána, aby vznikl prostor před vstupem do kaple. Pod domem kazatele se nacházelo velké sklepení, rozdělené na velký a malý sklep, které si vymínil Kříž zachovat³³. V důsledku zkoumání bylo objeveno, že ve sklepení se nacházejí tři zazděná okna orientující se na západ, která zde byla v době, kdy kaple nebyla ještě postavena. V původní sakristii v přízemí se nám dochoval jeden gotický portál, který vedl do mazhausu. Nad velkým sklepením se nacházela sladovna upravená na světnici, kuchyni a horní a dolní mazhaus. Do horní světnice vedlo schodiště, jejíž první rameno ústilo k portálu na kazatelnu. Schody byly dále vedený podél zdi kaple do prvního patra, kde se nacházela známá Husova světnice.

Celá západní stěna kazatelova domu byla vyvýšena a prodloužena až k jižnímu průčelí, kde byla využita jako zeď pro Betlémskou kapli. Dům kazatele a vchod do kaple byl spojen půlkruhově zaklenutým cihelným portálkem. V jižním průčelí byl zbudován vchod do kaple, aby vznikla co nejkratší cesta ke studni nacházející se v těsné blízkosti průčelí. S příchodem jezuitů do Betlémské kaple došlo také k přestavbě prvního patra kazatelova domu na normální školu, která se zde nacházela od roku 1775 až do roku 1804. V této době došlo ke zkrácení domu kazatele, neboť poté co jezuité převzali Betlémskou kapli, prodávají v letech 1696-1709 původní sakristii i Husovu světnici³⁴ a ty se stávají součástí nově budovaného domu č. 256. Po zrušení jezuitského řádu je kazatelův dům odkoupen domem č. 256. Později část domu kazatele sloužila do roku 1949 jako uzenářská dílna, poté je odkoupena státem³⁵.

5. Nástup mistra Jana Huse a jeho vliv na vnímání Betlémské kaple

Nástup mistra Jana Huse do čela Betlémské kaple je často autory popisován takto: „*Mistr Jan se stal tvůrcem dějinné slávy Betlema, Betlem pak zase učinil jej tím, čím je Hus dějinám.*“³⁶ Není divu, neboť sláva Husova začíná právě v Betlémské kapli, kde se nejvíce projeví jeho myšlenky a odpor k placení odpustků a je to také i místo jeho zkázy odkud

³³ KUBÍČEK, Alois. Betlémská kaple v Praze. 2.vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960, s. 63.

³⁴ Ta se nacházela v přízemí původní sakristie. Jednalo se o jednopatrový prostor, jehož mazhaus nebyl oddělen stropem od patra. Nacházelo se zde pouze schodiště vedoucí na kazatelnu, jehož jeden stupínek se nám dodnes zachoval. Dlažba se zde nacházela zřejmě valounovitá. Viz. KUBÍČEK, Alois. Betlémská kaple v Praze. 2.vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960, s. 65.

³⁵ KUBÍČEK, Alois. Betlémská kaple v Praze. 2.vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960, s. 69.

³⁶ BARTOŠ, František Michálek. Z dějin kaple Betlémské. 1. vyd. Praha: Blahoslav, 1951, s. 25.

musí odejít obhajovat své učení do Kostnice. Pro kapli samotnou nicméně spolu s jeho nástupem začíná doba největšího rozkvětu. Avšak než došlo k jakémukoliv odporu vůči Husovu kázání v kapli Betlémské, kázal od svého nástupu roku 1402 až do roku 1410 téměř bez odporu v duchu svého učitele Viklefa. V době nástupu na kazatelnu sílila v Praze občanská válka, král Václav spolu se svým bratrem Zikmundem a česká šlechta vedli proti sobě neustále boje a šarvátky. Tato značně nestabilní politická situace měla přirozeně negativní dopady především na nejchudší vrstvy obyvatelstva. Domácí nestabilita byla nadto umocněna krizí samotné církve zosobněné v podobě papežského schizmatu, není proto příliš překvapivé, že obliba kázání Jana Husa mezi prostým lidem za jeho působení v Betlémské kapli stále stoupala.

Po celou dobu svého působení v Betlémské kapli se Hus nechal inspirovat heslem svého mistra: „*Všechno záleží na tom, klademe-li pravdu na první místo, nebo na druhé.*“³⁷ Roku 1403, kdy konečně po bezmála deseti letech skončily občanské bouře v Praze, dochází k výměně na arcibiskupském stolci. Za Olbrama III. ze Škvorce nastupuje mladý Zbyněk z Hazmburka, který požádal mladého Husa o pomoc při výkonu své funkce a stal se také i podporovatelem českého reformního hnutí. Tak došlo opět k navázání na odkaz Milíčova učení a docházelo ke snadnému prosazení církevních požadavků a díky tomu vliv Jana Huse sílil. Betlémská kaple dokázala pojmout až tři tisíce posluchačů, vezmeme-li v potaz skutečnost, že o svátcích a nedělích se kázalo tři krát denně, pojmul kaple na svoji dobu velký počet obyvatel. Husova ostrá kritika veřejných poměrů našla své zastánce v chudém prostém lidu, ale také své odpůrce především v řadách vyšších duchovních a mocných pánů, kterým se nelíbilo, jak Hus strhává masy lidí na svoji stranu. Proto se tito Husovi odpůrci rozhodli, že stejně tak jako tomu bylo při neshodách s Janem Milíčem z Kroměříže, budou usilovat o bezpodmínečné uzavření Betlémské kaple³⁸. O rostoucím vlivu kazatele Betlémské kaple a nelibosti s ním spojeném svědčí i to, že německý farář Mikuláš Zeiselmeister od kostela sv. Filipa a Jakuba zvýšil poplatky z původních 90 grošů na 2 kopy³⁹. Sedm let působil Hus v kapli v přízni krále a arcibiskupa, který všechny stížnosti na Husa zachycoval a ničil. Král Václav IV. dokonce 18. ledna roku 1409 vydává tzv. dekret kutnohorský, který změnil poměr hlasování na univerzitě ve prospěch českého národa vůči

³⁷ HORA-HOŘEJŠ, Petr. Toulky českou minulostí 2. 3.vyd. Praha: Baronet, 1997, s. 232. ISBN 80-7214-014-0.

³⁸ BARTOŠ, František Michálek a Alois KUBÍČEK. Betlémská kaple: její dějiny a dochované zbytky. V Praze: Společnost musea Husova, 1919. Publikace společnosti Husova musea. s. 7.

³⁹ KUBÍČEK, Alois. Betlémská kaple v Praze. 2.vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960, s. 24.

bavorskému, polskému a saskému národu na 3:1. Tím byl dostatečně zvýhodněn český národ a především Husova skupina na univerzitě⁴⁰. Avšak roku 1409 vyšlo i tzv. stanovisko k pisánskému koncilu⁴¹, ve kterém se Hus postavil na stranu krále a tím se zbavil svého největšího ochránce arcibiskupa Zbyňka z Hazmburku. Podle buly vydané papežem Alexandrem V. musel Zbyněk vyhlásit na synodě konané 16. června 1410 Viklefovy knihy za bludné a v důsledku kázání těchto myšlenek v Betlémské kapli, mělo dojít k jejímu uzavření do šesti dnů. Proti tomuto ustanovení se postavila Staroměstská rada, mající na zřeteli svá práva ke kapli.

*„Diví se všecek lid, proč má býti zbavena slova božího kaple Betlémská, položená ve středu obce Pražské, od biskupa i papežské stolice ku kázání slova božího potvrzená, již není rovného kláštera nebo farního kostela, jenž by tolik tisíc lidí mohl pojmouti.“*⁴² Takto se bouřil lid na Starém městě pražském spolu i s nejvyšším hofmistrem Lackem z Kravař, aby byla zachována kaple. Hus byl tímto postaven před nelehký úkol, buď odvolá své dosavadní učení o zvrácené církvi, nebo dojde k postihu jeho milované svatyně Betlému. Po projevení podpory od svých věrných posluchačů, rozhodl se Hus setrvat ve svém názoru na reformu církve, a proto reagoval arcibiskup Zbyněk z Hazmburka dva dny po synodě (16. července 1410) vyhlášením klatby na Husa a všechny jeho přívržence. Na tuto situaci reaguje král Václav IV. se svojí manželkou Žofií dopisem papeži Janu XXIII. ve kterém ho prosí o zrušení buly vydané Alexandrem V. To popudilo arcibiskupa pražského a ten zpřísňuje klatbu na Husa a jeho přívržence. Na toto zpřísnění reaguje opět král tím, že prosí v dopise papeže o zachování Betlémské kaple a odvolání klatby na Huse. Jan Hus statečně vzdoroval dvě léta těmto tvrdým postihům, které přicházely od arcibiskupa i z Říma od papeže⁴³ a kázal neohroženě dále. Roku 1412 přijíždějí do Prahy papežští legáti, aby zde ohlašovali kupování odpustků vyhlášené papežem Janem XXIII., které měly pokrýt jeho náklady na válku s Ladislavem Neapolským. A tak když se v tomto roce Hus postaví proti svatokupectví, opouští ho i jeho druhý ochránce král Václav IV., *avšak nikdy není opuštěn svými doktory*,

⁴⁰ ČORNEJ, Petr, Ivana ČORNEJOVÁ a František PARKAN. Dějepis pro gymnázia a střední školy: Středověk a raný novověk. 2. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2009, s. 80-82. ISBN 978-80-7235-430-6.

⁴¹ Koncil v Pise se konal 25. března 1409 a měl za úkol vyřešit papežské schizma. V té době v církvi figurovali dva papeži avignonský Benedikt XIII. a římský Řehoř XII. Oba však odmítali rezignaci ve prospěch druhého. Důsledkem tohoto koncilu bylo zvolení Alexandra V. a došlo k faktickému trojpapežství, neboť ani jeden papež nerezignoval.

⁴² KUBÍČEK, Alois. Betlémská kaple. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1953, s. 23.

⁴³ Jednalo se o klatby vedené na Jana Husa, zákazy křtů a pohřbů, zpovědí a veškeré církevní úkony. Do počátku roku 1412 Hus statečně vzdoroval všem těmto postihům. Více o tomto postihu v O jejích dějinách a zachovaných zbytcích. 1. vyd. Praha: Společnost Husova musea v Praze, 1922, s. 11.

*to jest davem chudiny ze všech pražských měst, hledající zastání a ochranu*⁴⁴ Na odpor proti svatokupectví se také přidávají tři mladíci, Jan, Martin a Stašek, kteří se postavili v kostele sv. Víta, v Týnském chrámu a u svatého Jakuba na odpor. Za tento čin jsou Václavem IV. 11. července 1412 odsouzeni k smrti, jejich poprava vyvolá vlnu pohoršení mezi učiteli a bakaláři, kteří jejich těla seberou a v průvodu v čele s Janem z Jesenic odnesou do Betlémské kaple⁴⁵. Druhý den Jan Hus káže o statečnosti těchto mučedníků, což samozřejmě pohorší ještě více arcibiskupa.

Papeži již v tomto okamžiku nic nebrání, aby se ostře postavil vůči Betlémské kapli a především Janu z Husince a vystupňováním svých požadavků, vydává nařízení o zbourání kaple Betlémské. Jan Hus zbaven jakékoliv silné podpory se na naléhání svých učenců a přívrženců odebírá z Betlémské kaple na venkov, aby ji ušetřil zbourání. V únoru roku 1413 Hus naposled káže v Betlémské kapli, avšak jeho příchod do Prahy vyvolá vlnu nepokojů a tak se odebírá opět na venkov. Ještě než opouští Betlémskou kapli navždy, nechává zhotovit na jejích stěnách nápisy svého učení spolu s ilustracemi (nejznámější „O šesti bludech“), které se nacházejí i v Jenském kodexu⁴⁶. Roku 1414 dostává Hus pozvání do Kostnice, kde se měl konat koncil, který měl vyřešit papežské schizma a Janovi měl být poskytnut prostor pro obhájení svého učení. 11. října 1414 začal v Kostnici koncil, na kterém proti Janu Husovi vystupoval bývalý kazatel Betlémské kaple a poté farář u sv. Klementa na Poříčí Jan Protiva z nové Vsi⁴⁷.

Stejně tak jako v počátcích budování Betlémské kaple, kdy hrála důležitou náboženskou, ale také i kulturní roli, roste oblíbenost této „svatyně“ české reformace mezi českým lidem. I když chudé obyvatelstvo tvořilo bezmála 3/4 posluchačů, našli se i mezi nimi i učenci z univerzity a další významné osobnosti, jako byla např. královna Žofie nebo Anežka dcera Tomáše ze Štítného. Ta si dokonce zakoupila dům nedaleko Betlémské kaple, aby mohla být přímo v centru dění reformního myšlení. Její otec Tomáš ze Štítného v době kdy pobýval u své dcery, překládá zde Starý a později i Nový zákon do češtiny. Kaple

⁴⁴ KUBÍČEK, Alois. Betlémská kaple v Praze. 2.vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960, s. 24

⁴⁵ EKERT, František. Posvátná místa král. hl. města Prahy: Dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů a jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v hlavním městě království Českého. V Praze: Volvox Globator, 1996, s. 404-405. ISBN 80-7207-042-8

⁴⁶ KUBÍČEK, Alois. Betlémská kaple v Praze. 2.vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960, s. 24.

⁴⁷ EKERT, František. Posvátná místa král. hl. města Prahy: Dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů a jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v hlavním městě království Českého. V Praze: Volvox Globator, 1996, s. 404. ISBN 80-7207-042-8.

sehrávala také roli zpravodajskou, neboť v době neexistence zpravodajství a novin, byla právě kaple centrem událostí pražského města a místem, kde se vytvářelo veřejné mínění⁴⁸.

6. Další osudy Betlémské kaple

Po odchodu Husa z Betlémské kaple nastupuje na kazatelské místo jeho zástupce Havlík, toho však velmi brzy střídá Jakoubek ze Stříbra a druhým kazatelem je ustanoven mistr Martin z Volyně. Jakoubek, jenž byl spolubojovníkem a spolužákem mistra Jana pokračoval v započaté snaze o reformu církve po vzoru Milíče. Již roku 1415 stanul v čele reformního hnutí a o dva roky později shrnul své požadavky do tzv. čtyřech pražských artikulí, vycházejících z Milíčových zásad zakládající betlémské listiny⁴⁹. Snahou byl návrat k původní Kristově církvi, odstranění všech podnětů k nemravnému jednání (mezi ně se řadil i tanec a karty), život v absolutní chudobě po vzoru apoštolů a návrat k přijímání pod obojí, tj. přijímání těla a krve nejen pro duchovní, ale také pro všechny laiky. Přijetí kalicha Jakoubek vybojoval pomocí bojů s jednotlivými odpůrci, dokonce také se svými žáky a příznivci, nespočetnými obranami svého učení, pomocí letáků, které sestavoval v betlémské pracovně a také díky svým kázáním v Betlémě. Husitské hnutí však nemělo od roku 1419 svoji základnu v Betlémské kapli, nýbrž hlavním jejich chrámem se stal kostel Panny Marie Sněžné v čele s Janem Želivským⁵⁰. Mistr Jakoubek ze Stříbra se také podílel na opravách Betlémské kaple započaté v roce 1419 a ukončené jeho smrtí roku 1429⁵¹.

Po rozdrobení Jakoubkových následovníků na dva tábory, konala se mezi lety 1419-1429 historická schůze zástupců obou husitských směrů v Betlémě, která odvrátila občanskou válku. Dle starších zdrojů se smrtí Jakoubka, dochází k ukončení hrdinského období betlémských dějin, které jsou spjaty především s oběma mistry⁵². Jakoubek ze Stříbra je pochován na hřbitově u kaple Betlémské a zřejmě v této době již nestál kostel sv. Filipa a Jakuba, který byl při husitských bouřích srovnán se zemí.

Důvodem úpadku velké slávy Betléma je daná tím, že po Jakoubkově smrti nastupuje na kazatelský stolec Husův přítel, avšak ne již ne tak zapálený a důsledný reformní kazatel, jako byl např. Jakoubek, Martin z Volyně. Poté je po čtyřicet let spravován Betlém mužem

⁴⁸ HORA-HOŘEJŠ, Petr. Toulky českou minulostí 2. 3.vyd. Praha: Baronet, 1997, s. 236. ISBN 80-7214-014-0

⁴⁹ BARTOŠ, František Michálek a Alois KUBÍČEK. Betlémská kaple: její dějiny a dochované zbytky. V Praze: Společnost musea Husova, 1919. Publikace společnosti Husova musea. s. 12.

⁵⁰ KUBÍČEK, Alois. Betlémská kaple. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1953, s. 23.

⁵¹ VAJDIŠ, J., D. LÍBAL a E. STACH. Stavebně historický průzkum Prahy a dokumentace k asanačnímu plánu. Praha: Národní památkový ústav, 1961. s. 4.

⁵² Betlémská kaple: O jejích dějinách a zachovaných zbytcích. Praha: Společnost Husova musea v Praze, 1922. s. 16.

hodným Jakoubkova ducha, a to Václavem z Dráchova. Za svoji kritiku a kázání byl po smrti Zikmunda vyhoštěn a vrací se po deseti letech, v roce 1448, do Betléma a zde zůstává až do roku 1469. Avšak podle Kubíčka a Bartoše si Betlémská kaple mohla zachovat své postavení předního husitského pražského chrámu, pouze kdyby po smrti Jakoubka nastoupil na kazatelnu Jan Rokycana. Ten však již v té době měl pod správou Týnský chrám, který se stal po Betlémské kapli také důležitým centrem reformního hnutí⁵³. Roku 1446 postihl dům kazatele požár, samotná kaple ale zůstala nepoškozena.

Za posledního reformního kazatele a následovníka Jakoubka ze Stříbra byl považován Pavel ze Žatce. Ten nastoupil do Betlémské kaple okolo roku 1490 a deset let poté byl zvolen administrátorem české církve podobojí. Byl také učitelem matematiky na univerzitě, kde působil na mladé studenty, kteří bydleli nedaleko Betlémské kaple v Laudově koleji⁵⁴.

V 16. století začíná Betlémská kaple spolu se svými kazateli projevoval sympatie k Jednotě bratrské, přestože zůstával ve správě staré kališnické církve. V tomto období se pro kapli vžil název „kostel pikartský“, právě kvůli obdivu k jednotě. Dokonce se zde měli konat tzv. švábské mše, kdy celý obřad probíhal bez latinských zpěvů a ceremoniálů, kněz kázal výhradně lidovým jazykem a toto kázání podle Čapka přivádělo k pláči i katolíky, kteří se účastnili kázání. Tyto mše měl provádět Martin Hánek, dosazený do Betléma roku 1523. Jeho zásluhou byla ze starých obřadů zrušena mše a byla ponechána pouze Večeře Páně. Toto rozhodnutí spolu se snahou sblížit Jednotu bratrskou s novokališníky mu bylo osudné. Do Betléma nastupuje v roce 1531 Jan Češka. Jednalo se o velmi vzdělaného muže, který se stal vychovatelem dětí Viléma z Pernštejna a později s Janem z Pernštejna odchází do Pardubic. Na kazatelském křesle je tedy vystřídán v té době již postarším staroutrakvistickým kazatelem Janem Pípalem. Na sklonku svého života, v roce 1537, odkázal Jan Pípal český antifonář dalším kazatelům v kapli Betlémské. Dále v kapli působil Martin Klatovský od 25. září 1537⁵⁵. Za jeho působení se koná sjezd strany podobojí a dochází k znovuoobnovení konzistoře, jejímž administrátorem byl zvolen sám Martin Klatovský. Za něho se Betlémská kaple stala jevištěm demonstrace (1543), žádající úplné osamostatnění od Říma⁵⁶.

⁵³ BARTOŠ, František Michálek a Alois KUBÍČEK. Betlémská kaple: její dějiny a dochované zbytky. V Praze: Společnost musea Husova, 1919. Publikace společnosti Husova musea. s. 14.

⁵⁴ ČAPEK, Jan Blahoslav. Betlémská kaple v české literatuře. Praha: Kalich, 1952, s. 12-13.

⁵⁵ Betlémská kaple: O jejich dějinách a zachovaných zbytcích. Praha: Společnost Husova musea v Praze, 1922. s. 33.

⁵⁶ BARTOŠ, František Michálek. Z dějin kaple Betlémské. 1. vyd. Praha: Blahoslav, 1951, s. 42.

Betlémská kaple nepřitahovala pouze místní kazatele, ale také zahraniční, jedním z nich byl i Thomas Münzer⁵⁷. Pro svůj radikální postoj vůči bohatým klerikům byl však nucen odejít ze země. Na betlémském hřbitově a také v kapli byli v 16. století pohřbeni významní představitelé českého lidu: Matouš Kolín z Chotěřiny, významný spisovatel, básník a humanista, Jiří Melantrich z Aventýna, což byl český tiskař a nakladatel, Tadeáš Hájek z Hájku, známý hvězdář a přítel Keplera i Brahe, Mikuláš Albert z Kaménka, člen překladatelského kruhu nebo slavný botanik Adam Zalužanský ze Zalužan. Díky těmto významným osobnostem dostává Betlém přívlastek „kaple mistrovské“⁵⁸. Mistři z Karlova vysokého učení zde byli pohřbíváni, přestože univerzita měla i druhou „mistrovskou kapli“ a to na Karlově náměstí v kostele Božího těla, který jim patřil již od Husovy doby⁵⁹.

V jiných pramenech je období 16. století pojímáno odlišně. Jednalo se o dobu zdánlivě pouze na oko úspěšnou⁶⁰. V jiné literatuře se můžeme dočíst o tom, že po smrti Jakoubka sloužila po 200 let jako pietní místo úcty na mistra Jana Husa⁶¹. Jisté je, že z odkazu Alžběty Cvokové (Svičnice) bylo před rokem 1536 započato se zaklenutím kaple „*pro čest a chválu Mistra Jana Husi*“⁶². Tyto práce na přestavbě trvaly do roku 1548, kdy purkmistr zúčtoval poslední výdaje. Časem se bohužel ukázalo, že tato přestavba byla špatným krokem. Stěny nesoucí nové zaklenutí byly slabé a nedokázaly pojmout celou tíhu. V roce 1550 je Jan Mystopol uveden do úřadu kazatele Betlémské kapli. Jeho zvolení se neděje na pokyn mistrů, ale na pokyn samotného krále Ferdinanda. Ten se domníval, že po úmrtí fundátora a jeho potomků, náleží právo dosazovat kazatele do Betlémské kaple králi. Především mu šlo o to, aby zajistil konzervativního kazatele jemu nakloněného. Do dědictví kaple v době působení Mystopola patřilo tělíčko nemluvnátka, zavinuté v zeleném hedvábí a přikryté černou příkrývkou v dřevěné rakvi⁶³. Dále do pokladu náležela stříbrná monstrance a dvanáct kalichů. Tento majetek se předával z kazatele na kazatele a každého bylo povinností se o tento poklad starat a předávat ho neporušený dále.

Poté co se Mystopol přestěhoval z vyhořelé fary kostela sv. Mikuláše na Starém

⁵⁷ ČAPEK, Jan Blahoslav. Betlémská kaple v české literatuře. Praha: Kalich, 1952, s. 19.

⁵⁸ BARTOŠ, František Michálek a Alois KUBÍČEK. Betlémská kaple: její dějiny a dochované zbytky. V Praze: Společnost musea Husova, 1919. Publikace společnosti Husova musea. s. 17.

⁵⁹ BARTOŠ, František Michálek. Z dějin kaple Betlémské. 1. vyd. Praha: Blahoslav, 1951, s. 44.

⁶⁰ BARTOŠ, František Michálek a Alois KUBÍČEK. Betlémská kaple: její dějiny a dochované zbytky. V Praze: Společnost musea Husova, 1919. Publikace společnosti Husova musea. s. 14.

⁶¹ KUBÍČEK, Alois. Betlémská kaple. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1953, s. 23.

⁶² Národní památkový ústav. Stavebně historický průzkum Prahy a dokumentace k asanačnímu plánu, 10.1961. s. 4-5.

⁶³ Betlémská kaple: O jejích dějinách a zachovaných zbytcích. Praha: Společnost Husova muzea v Praze, 1922. s. 37.

městě, kde předtím působil, do kaple Betlémské, nechal ji na své náklady opravit. Po jeho příchodu nechává jeden z jeho přátel vyhotovit na zdi tento nápis: „že k r. 1550 k sv. Jiří v tuto budovu se nastěhoval kněz Jan Mystopol; jej jediného péče královská postavila v čelo kněžstvu podobojímu, a když byl četnými hodnostmi zvýšen, v důstojnosti děkana ustanovila jej na Větrném vrchu. Na konec mu dala čestné toto sídlo až do dne posledního mrazivé smrti“⁶⁴. Zřejmě z důvodů jeho povahy a také kvůli tomu, že byl dosazen do úřadu králem, měl Mystopol spory s mistry. Mystopol kupříkladu požadoval zazdění okna v Loudově koleji a to z důvodu toho, že okno koleje bylo namířeno do jeho ložnice. Jeho požadavku však nebylo vyhověno, a proto žádal tedy o vymezení pokoje v Loudově koleji, neboť jeho světnice byla pro něho malá. I přes počáteční neshody zde nakonec Mystopol kázal osmnáct let až do své smrti v roce 1568. Betlémská kaple za jeho působení se honosila dvakrát titulem administrátorským. Po dvouleté pauze, kdy univerzitní mistři čekali na souhlas od císaře, který jim opět měl vrátit právo volit si nového kazatele do Betlémské kaple, byl úřad neobsazen. Až roku 1570 byl do Betléma dosazen bývalý farář na Malé Straně Martin Mělnický, který zde setrval pouhé dva roky, kdy ho konzistoř nahrazuje Jeronýmem, farářem od sv. Petra. Ten přichází do zchátralého Betléma, což je patrné z knihy oprav tzv. registra Betléma, kterou vedl pražský měšťan Václav Krocín Žatecký. Ten se staral o technickou stránku kaple od roku 1572 do roku 1574, kdy zemřel⁶⁵. V té době došlo také k opravení fary, především celé její střechy, která byla pobyta šindelem⁶⁶. Patrně došlo i k zeslabení zdí v kapli ze strany od zahrady, neboť stěny nebyly na tlak klenby dimenzovány a docházelo k jejímu trhání a odchylování, a proto musely být zesíleny. Proto v roce 1572-1573 došlo k zesílení jejich stěn pomocí mohutných opěráků. V kapli došlo také k výměně trámů, které byly značně opotřebované, a roku 1558 byla na hřbitově před kaplí postavena zvonice⁶⁷.

Po smrti Jeronýmově (1574) zůstalo kazatelské místo v Betlémě opět neobsazeno, což vedlo k dalšímu úpadku prestiže kaple jako celku. Mistři z Karlovy univerzity se ujali v době neobsazenosti kazatelského postu důchodů kazatele, což se nelíbilo betlémským úředníkům, kteří spravovali část majetku. Ve snaze vyřešit tento konflikt, dosadili mistři z univerzity do Betlémské kaple jilského kněze na výpomoc. Roku 1578 se konečně obě

⁶⁴ Betlémská kaple: O jejích dějinách a zachovaných zbytcích. Praha: Společnost Husova muzea v Praze, 1922. s. 38.

⁶⁵ Betlémská kaple: O jejích dějinách a zachovaných zbytcích. Praha: Společnost Husova muzea v Praze, 1922. s. 42.

⁶⁶ Betlémská kaple: O jejích dějinách a zachovaných zbytcích. Praha: Společnost Husova muzea v Praze, 1922. s. 44.

⁶⁷ VAJDIŠ, J., D. LÍBAL a E. STACH. Stavebně historický průzkum Prahy a dokumentace k asanačnímu plánu. Praha: Národní památkový ústav, 1961, s. 6.

strany dohodly a zvolily si za svého kazatele Pavla Juvena Piseckého, ten však setrval v úřadu jen krátce, neboť ho zanedlouho po dosazení do úřadu náhle zemřel.

V době morové epidemie v Čechách konaly se modlitby v kostele u Týna, u sv. Mikuláše a také v Betlémské kapli, kde se konaly i mše každé tři dny v měsíci. Protože se mistrům ani administrátorovi nedařilo dosadit stálého kazatele do Betlémské kaple, bylo ustanoveno, že správu nad kaplí povedou mistři a zástupci měst a na faře pobýval administrátor, tudíž kaple byla sídlem konsistoře. Klenba kaple se začíná opět vychylovat, a protože v kapli nedochází k častým bohoslužbám, nenašlo se ani tolik dárců, kteří by na opravu přispěli. Oprava trámů tak je čistě v rukou dobrovolníků, především probošta Veliké koleje Marka z Florentina, staroměstského občana Jana Libockého a mlynářů Jindry a Sixta. Roku 1590-1591 kaple získává na krátkou chvíli svého kazatele, kterým se stal Nigellus Jemnický. Ten však po roce odchází na faru sv. Jindřicha a zavazuje se jako staroutraktista k úplné poslušnosti na papeži⁶⁸.

Jednomu z úředníků kaple Betlémské, Václavu Krocínovi se nelíbí, jak hospodaří mistři s kaplí. Protože byl majitelem pivovaru „u Haťapatů“, který se nacházel v Betlémské ulici, usiloval Krocín o správu nad kaplí. Mistři se však odmítali vzdát svých fundací a tak se táhl spor zřejmě od roku 1591 do roku 1594. Po roce 1591 nastává zvrat ve sporu, kdy se mistři usnesli, že nejsou schopni důkladně pečovat o Betlémskou kapli a navrhovali kompromis. Krocín, jako zástupce měšťanstva a osadníků nedaleko Betléma, vyjednal, že opatrování a správa kaple má být svěřena do rukou osadníků, ti mají zvolit ze svého středu dvě osoby, které se stanou úředníky a správci příjmů, plynoucích z pohřbů a peticí. Mistrům bylo ponecháno právo zvolit si nového praedikátora, rovněž jim příslušela volba zástupce z jejich řad, jehož úkolem bylo dohlížet na správu důchodů a výchovu praedikátora.⁶⁹ Tato dohoda však nevstoupila nikdy v platnost, kvůli nespokojenosti některých z mistrů, a tak bylo pouze na nich, aby zaručili správu Betlémské kaple a dosazovali kazatele.

Druhý pokus o rozdělení správy nad Betlémskou kaplí byl učiněn koncem června 1601. V tu dobu se dohodli osadníci s mistry na dohodě, která byla stejná jako první ujednání, až na to, že mistrům měli být ponechány jedny klíče od Betléma, čímž bylo zaručeno právo podílet se na správě kaple. Z této doby máme popis kaple od M. Zachariáše Theobalda v knize *Betlémská kaple: O jejich dějinách a zachovaných zbytcích*, kde se praví:

⁶⁸ Betlémská kaple: O jejich dějinách a zachovaných zbytcích. Praha: Společnost Husova muzea v Praze, 1922. s. 50.

⁶⁹ Betlémská kaple: O jejich dějinách a zachovaných zbytcích. Praha: Společnost Husova muzea v Praze, 1922. s. 57.

„[Betlémská kaple] Jest to široký, ne právě vysoko klenutý kostel, v němž směrem k jihu byla před několika lety vystavena kulatá studně, vyrobená krásnými čtverhrannými kameny, asi 4 sáhy hluboká, která má velmi sladkou vodu. Jedině kazatelna Husova stojí dosud. Není kulatá, nýbrž čtyřhranná, ze smrkového dřeva a ověšená sukem, na níž na pravé straně M. Jeroným je vymalován, jak hoří, přivázan ke sloupu. V této kapli stojí také skříň, v níž leží v rakvičce děťátko... Odkryje-li se rakev, lze viděti děťátko, jež je zcela tuhé jako kámen, ovinuté zelenou hedvábnou látkou“⁷⁰. Zajímavý je dále popis toho, jak vypadalo vnitřní uspořádání kaple. Pokud se člověk rozhodl vejít z kaple, mohl vystoupat po schodech do patra, kde se nacházela místnost administrátorova. Pokud nechtěl tuto místnost navštívit, prošel ke dveřím, kde se nacházela kazatelna, na níž mistr Hus kázal. Dokonce zmiňuje i fakt, že do Betléma jezdíval celý národ, aby si odvezl památečnou třísku z lavičky, která se nacházela na levé straně od kazatelny a měla to být údajná Husova lavice. Z této doby (1606), o které hovoří Theobald, se nám dochovalo vyobrazení na Sadelerově prospektu malíře Filipa van den Boosche⁷¹. Rok poté musela být znovu provedena oprava kaple, přesněji její střechy, a tak administrátor Betlémské kaple Jan Benedikt, prosil univerzitu o azyl v Nazaretské koleji a bylo mu vyhověno. Avšak dlouho v Betlémské kapli nepobyl, neboť další rok umírá. Zasloužil se však o opravy kostela a fary provedené v tom roce. O Betlémskou kapli se začal na začátku 17. století zajímat jezuitský řád, avšak vydáním Rudolfova majestátu v roce 1609 bylo vše zmařeno.

Betlémská kaple v období 15. až začátkem 17. století zažívá období vzrůstu, ale i úpadku. Až za působení Jeronýma Pražského a pozdějších reformních kazatelů, se kaple dostává opět na výsluní a těží ze své popularity. Avšak později, kdy administrátoři nejsou schopni zajistit stálého kazatele do kaple, ztrácí tato budova svoji prestiž a chátrá. Nedalo by se však říci, že lidé ji opouští doslova. O tom svědčí i vyprávění již zmíněného Theobalda. Není se čemu divit, když jak bylo zmíněno, probíhaly zde mše jen třikrát do roka a na výročí mistra J. Husa.

7. Betlémská kaple v období Jednoty bratrské a jezuitů

Po smrti Jana Benedikta je v roce 1607 vyvíjen arcibiskupem Lamberkem a později i jeho nástupce Janem Lohem nátlak na císaře, aby si vymohl Betlémskou kapli, která nepatří pod správu univerzity ale císaře. Rudolf II. je však záhy zaměstnán konflikty se svým

⁷⁰Betlémská kaple: O jejích dějinách a zachovaných zbytcích. Praha: Společnost Husova muzea v Praze, 1922. s. 61.

⁷¹Příloha č. 2

bratrem Matyášem a toho využívají čeští evangelíci, kteří slíbili věrnost císaři za zajištění náboženské svobody. Rudolf II. pod tlakem přijímá tyto podmínky a vydává 9. července 1609 Majestát na náboženskou svobodu, zkráceně jen Rudolfův majestát⁷². Ten zamezil na krátkou dobu vlivu katolické strany. Tím, že Jednota bratrská se hlásila k České konfesi, dosáhla klidného vstupu do Prahy a pokusila se také ovládnout Betlémskou kapli. To se Jednotě nakonec podařilo díky Majestátem garantovaným třem z dvanácti míst ve společné konzistoři a přechodu univerzity disponující podacími právy ke kapli do rukou evangelíků. A tak 4. prosince 1609 je podepsáno vyrovnání betlémských farníků a univerzity o podstoupení Betléma a Nazaretské koleje Jednotě bratrské. Za prvního kazatele zde byl dosazen Matěj Cyrus. Betlém byl tedy propůjčen bratřím podobojí ne na základě dědického práva, ale podle dohody bratří a mistrů. Avšak kdykoliv by mistři nebo osadníci měli potřebu, aby někdo jiný z České konfese sloužil v kapli, nemělo jim být bráněno⁷³. Preator neměl bez souhlasu mistrů nakládat s betlémským majetkem, až na příjmy, které sloužily k jeho potřebám. Sbírký konané každý měsíc v kapli měly být určené na opravy fary a kostela a disponovat s tímto obnosem mohli pouze mistři a osadníci. Pokud by se preator rozhodl odejít z nějakého důvodu z Betlémské kaple, měl za povinnost učinit toto oznámení mistrům půl roku před svým odchodem. Osadníkům také náležela pravomoc vlastnit klíče od kaple, aby lépe dohlíželi na správu kaple. Na počest uzavření smlouvy mezi Jednotou a mistry bylo do Betlémské kaple věnováno Bratřimi dvanáct stolových lžic a pozlacený koflík. V době, kdy se měl Cyrus nastěhovat do betlémské fary spolu se svojí manželkou a dcerou (mimořádně budoucí manželkou Jana Amose Komenského), probíhaly v kostele i na faře opravy, které mu bránily začít okamžitě využívat faru. Proto žádal děkana a direktory, aby mu poskytli ubytování v koleji Nazaretské. Tomuto přání mu bylo vyhověno spolu se zásobou dříví, kterou mu věnovali na topení, neboť zde pobýval v období zimy. 5. března 1612 byla Jednotou bratrskou založena Betlémská škola v Nazaretské koleji, avšak bez souhlasu mistrů, proto bylo stanoveno pozdější urovnání s mistry, kteří zpětně tuto instituci zaštitili. Jednalo se o latinskou školu, která vychovávala bratrské seniory a kvůli tomu, že sídlila na území spravované Karlovou univerzitou, odváděla jí ročně sto kop⁷⁴. Přestože v Betlémské kapli působil bratrský kazatel, zůstávala zde stále relikvie Mládátka, avšak její uctívání v této době již skončilo. A tak královna Anna z Lince žádala roku 1614 po

⁷² ČORNEJOVÁ, Ivana, Petr ČORNEJ a František PARKAN. Dějepis 2 pro gymnázia a střední školy. 2. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2009, s. 123-124. ISBN 978-80-7235-430-6.

⁷³ Betlémská kaple: O jejích dějinách a zachovaných zbytcích. Praha: Společnost Husova muzea v Praze, 1922. s. 66.

⁷⁴ BARTOŠ, František Michálek. Z dějin kaple Betlémské. 1. vyd. Praha: Blahoslav, 1951, s. 48.

primátorovi Starého města pražského, aby jí tuto relikvií věnoval. Královna toužila po tom, uložit si ji ve své kapli. Primátor jí bezpochyby toto přání splnil⁷⁵. Roku 1618 umírá Cyrus a je pochován v Betlémské kapli do hrobu. Protože novým císařem se stává horlivý katolík Ferdinand II., je bráněno ze strany místodržících přijetí druhého kazatele⁷⁶. Po několika měsících odporu je však defensory dosazen na kazatelnu Jan Cyrilla. Ten se účastnil i korunovace Fridricha Falckého spolu s administrátorem Jiřím Dikastem. Bratři získávají od Fridricha Klementinum a kostel Šimona a Judy⁷⁷. Jeho další působení je překaženo bitvou na Bílé hoře a především jejími následky.

İhned po bitvě na Bílé hoře přechází Betlémská kaple, jak již si to v roce 1607 Lohel přál, do správy jezuitů. Dne 13. prosince jsou pak vypovězeni všichni evangeličtí kněží a tři měsíce poté (6. března 1622) jsou na Karlově univerzitě sepsána konsistoriální privilegia, které zaručovala jezuitům správu nad univerzitou a Betlémskou kaplí⁷⁸. Jezuité poté odstranili z kaple vše, co bylo v jejich očích kacírské. Tak je tedy odstraněn Jesseniův erb, kazatelna J. Huse a veškerá správa kaple je podřízena dominikánům u sv. Jiljí. Uprostřed třicetileté války 1631, když se na krátký čas vrátili evangeličtí vyhnanci zpět do Prahy, kázal v Betlémě Daniel Alginus Bobrovinus. Ten však byl nucen po necelých dvou měsících opustit opět Prahu a kaple se vrací zpět pod správu univerzity, která zde dosadila jezuitského kazatele. Až roku 1661 bylo dohodnuto odkoupení Betlémské kaple, Loudovy a Nazaretské koleje od univerzity za 3200 zl. rýn. Jezuitský řád poté ještě roku 1691 odkupuje sousední dvůr plasského kláštera. Z tohoto roku máme druhý nejstarší zachovaný plán kaple⁷⁹, na níž měřila severní strana kaple 40 loket (dnešních asi 23,66 m), západní stěna 53 lokte (asi 31,34 m), jižní průčelí orientované na hřbitov 50 loket (dnešních 29,57 m) a východní 57 (dnešních 33,71 m)⁸⁰. Za působení dalšího kazatele Bohuslava Bočka byla kaple vyzdobena obrazy a sochami svatých. Místo třech původních oltářů, nacházelo se zde oltářů devět: sv. Václava, hlavní oltář, sv. Barbory, Máří Magdaleny, sv. Kříže, Panny Marie u zdi, sv. Anny a sv. Kateřiny u dveří a Krista korunovaného. Jezuitský řád také převzal správu nad Betlémskou školou, sídlící v Nazaretské koleji. Škola v té době sídlila i v prostorách

⁷⁵ Betlémská kaple: O jejích dějinách a zachovaných zbytcích. Praha: Společnost Husova muzea v Praze, 1922. s. 70.

⁷⁶ ČORNEJOVÁ, Ivana, Petr ČORNEJ a František PARKAN. Dějepis 2 pro gymnázia a střední školy. 2. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2009, s. 128. ISBN 978-80-7235-430-6.

⁷⁷ BARTOŠ, František Michálek. Z dějin kaple Betlémské. 1. vyd. Praha: Blahoslav, 1951, s. 48.

⁷⁸ Betlémská kaple: O jejích dějinách a zachovaných zbytcích. Praha: Společnost Husova muzea v Praze, 1922. s. 77.

⁷⁹ Příloha č. 3

⁸⁰ Betlémská kaple: O jejích dějinách a zachovaných zbytcích. Praha: Společnost Husova muzea v Praze, 1922. s. 79.

betlémské fary, a však poté co odkoupili v roce 1691 sousední dům, přešla do protějšího prostoru kaple. Na bývalém místě školy vzniklo ubytování pro svěřence ze středních a vysokých škol, kteří navštěvovali seminář sv. Václava, založený již roku 1559 v Klementinu. U studentů v semináři byla pěstována Mariánská kongregace, založená již v roce 1578⁸¹. Jezuité pak obývali všechny spravované pozemky jen do roku 1773. Tj. do doby, než byl jezuitský řád papežem zrušen a jezuité byli posléze vyhnáni ze země. O každodenním působení jezuitů v Betlémské kapli se nám toho mnoho nezachovalo. Víme jen, že v době, kdy zde působili, došlo ke zrušení uličky spojující hřbitov a kapli. Obecně vzato je pobělohorské období chápáno jako „doba temna“, takže také působení jezuitů v Betlémské kapli je částí odborné literatury vnímáno touto částečně zkreslenou optikou⁸². Uvážíme-li však, že v okolí Betlémského náměstí stavěli jezuité v té době konvikt sv. Bartoloměje, obývali Rečkovu kolej v dnešní Krocínově ulici a připravovali největší pražskou kolej sv. Klimenta, musíme bezesporu konstatovat, že na tak malé ploše se nacházela hustá síť církevních řádových působišť⁸³. Stejně jako v období 14. století tak i v 17. století to byla především oblast chudinská. Přestože se tedy toto období tradičně honosí výše uvedeným přízviskem, nelze působení jezuitského řádu v českých zemích paušálně odsuzovat. Za jeden z tradičních přínosů jezuitů je možné označit kupříkladu na svou dobu velmi pokrokový a propracovaný systém školství, který vedl konkrétně i v rámci českých zemí k nárůstu všeobecné vzdělanosti.

8. Odchod jezuitů a osudy Betlémské kaple do současnosti

Deset let poté, co byli jezuité vyhnáni z Prahy, došlo také k zrušení svatováclavského semináře a Betlémská kaple se stala filiálním kostelem sv. Jiljí. V době kdy již kaple neplnila svůj hlavní kazatelský účel, napadla studenty Karlo-Ferdinandovi univerzity myšlenka, že

⁸¹ Betlémská kaple: O jejích dějinách a zachovaných zbytcích. Praha: Společnost Husova muzea v Praze, 1922. s. 81.

⁸² V *Betlémské kapli* od Kubíčka a Bartoše je o této době pojímáno, jako o době bolestné, kterou nestojí ani zmiňovat, neboť se stala naší hanbou a ponížením. Viz. BARTOŠ, František Michálek a Alois KUBÍČEK. *Betlémská kaple: její dějiny a dochované zbytky*. V Praze: Společnost musea Husova, 1919. Publikace společnosti Husova muzea. s. 18. Guth podává jen informaci, že jezuité se vyskytovali v Betlémské kapli nic více. viz. GUTH, Karel. *Kaple Betlémská: ze Staré Prahy, VII.* Praha: Společnost přátel starožitností českých v Praze, 1917, s. 6. zajímavé však je, že v samotných knihách jak Kubíčka tak i Bartoše nenalezneme tento negativní postoj na jezuitu. Popis této doby je pouze v obou knihách jen faktografický. Viz. KUBÍČEK, Alois. *Betlémská kaple*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1953, s. 24-26. viz. BARTOŠ, František Michálek. *Z dějin kaple Betlémské*. 1. vyd. Praha: Blahoslav, 1951, s. 50.

⁸³ WINTER, Zikmund. *Děje vysokých škol pražských od secesí cizích národů po dobu bitvy bělohorské (1409-1422)* [online]. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v Praze, 1897 [cit. 2016-03-30]. Dostupné z: <https://archive.org/stream/djevysokchkolpr02wintgoog#page/n58/mode/2up>

do Betléma by mohl být umístěn mladý svobodomyšlný kněz Augustin Zitte, který svými myšlenky zaujal především mládež. Proto studenti žádali o povolení na gubernii, avšak to jim bylo zamítnuto. V bývalém jezuitském semináři nově sídlila filozofická fakulta, akademické gymnázium a později také inženýrská škola ing. Františka Leonarda Hergeta, který dokonce v okolí bydlel a měl zahradu za Betlémskou kaplí. Ten se však stal záhubou pro Betlémskou kapli. Po konfiskaci církevního majetku byl guberniem jmenován inženýrem, zajišťující další osud těchto objektů. Protože bylo potřeba, aby vznikla skladiště na stavební materiál v centru Prahy, rozhodl se Herget, že tímto skladištěm se má stát Betlémská kaple, neboť shledal, že klenba má po celé své výšce nebezpečné trhliny. Ještě dodal, že krov nacházející se v kapli je nebezpečný z toho důvodu, že při požáru by ohrozil vedle stojící filozofickou fakultu.⁸⁴ Zbouráním by bylo také možné získat stavební materiál, konkrétně⁸⁵ z krovů dřevo, tašky ze střechy, kameny ze stěny a údajně by bylo získáno místo na uskladnění 200 trámů, které zakoupil na Podskalí.

Tak dne 22. června 1786 udělila dvorská kancelář souhlas ke zbourání Betlémské kaple. Dala by se čekat, že univerzita projeví, vzhledem k jejímu vztahu k Betlémské kapli, proti tomuto rozhodnutí odpor, nicméně se tak nestalo. Zájem o Betlémskou kapli z její strany upadal, dokonce nebyla schopna dostavit se pro urny svých bývalých mistrů, které měli být po zbourání kaple odevzdány univerzitě. Betlémská kaple tak byla z části zbourána a přestavěna na obytný dům. Pocity osadníků vyjádřil ve svých Pamětech i Jan Jeník z Bratřic: „*Tento tak vážený, tak obzvláště pamětihodný kostel byl bohužel 1786 dne 16. srpna zbořen a napotom docela demolován. Ó, jaké to naříkání po všech těch městech pražských! z kteréhož však radostně se seznávalo, že až posavad tak veliký počet našich pravých vlastenců v Praze a po království českém žalostně dýchá. Mnozí z těch pravých Čechů bědovali tak bolestně, že jsou za to měli a drželi, že s tím lehkomyšlným, zármutivým rozbouráním téhož kostela národu českého o mnoho hůř a škoda nabytá se stala, než kdyby se byl zámecký metropolitní kostel sv. Víta dal zbourati*“⁸⁶. Až roku 1801 byl vybourán hřbitov u Betlémské kaple a státní správa brzy poté prodala skladiště zřízené Hergetem na stavbu malého domku. Ten byl pak v roce 1836-1837 stržen a do celého prostoru bývalé kaple byl vestavěn obytný patrový dům. Při jeho stavbě byla jižní zeď kaple zcela zbořena

⁸⁴ KUBÍČEK, Alois. Betlemská kaple. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1953, s. 26.

⁸⁵ Betlémská kaple: O jejích dějinách a zachovaných zbytcích. Praha: Společnost Husova muzea v Praze, 1922. s. 85.

⁸⁶ BARTOŠ, František Michálek. Z dějin kaple Betlemské. 1. vyd. Praha: Blahoslav, 1951, s. 54-55.

a severní ze 2/3⁸⁷.

Až s příchodem oslav upálení J. Husa roku 1915 dochází k obnovení zájmu o Betlémskou kapli. První archeologický průzkum provedl archeolog a historik dr. Karel Guth, který se pokoušel zjistit, zda zbylo něco z bývalé Betlémské kaple, neboť převládal názor, že kaple byla zbourána do posledního kamene. Jeho architektonický výzkum však dokázal, že západní, východní a severní zdi jsou zachovány, díky obestavěným domům. Po první světové válce se pokoušel archeolog Kubíček odhalit alespoň něco z původní kaple. Na straně východní odkryl sakristii a vchod na kazatelnu a do světnice kazatele, na straně západní odhalil původní nápis a gotické okno. Roku 1920 se dokonce Národního shromáždění rozhodlo pro obnovu kaple⁸⁸. Z důvodu nedostatku finančních prostředků pro pokračování výzkumu, náročnosti situace a také proto, že si současný majitel nepřál další odhalení, muselo dojít k ukončení výzkumu a snahy o obnovu. Již Masaryk uvažoval o tom, že by chtěl odkoupit a opravit bývalou slavnou svatyni, avšak neměl k tomu peníze, ani souhlas vlastníka domu. A tak se přistoupilo aspoň k tomu, že byl na několik let pronajat prostor sakristie a zde byla umístěna výstavka⁸⁹. Avšak zájem o obnovu projevovalo uskupení kolem Společnosti přátel Husova muzea, ve kterém byl také Zdeněk Nejedlý.

Teprve až po nástupu komunistů k moci revoluci v roce 1948 došla myšlenka na obnovení Betlémské kaple do zdárného konce. Za touto vizí stál ministr školství a osvěty, podporovatel již zmíněného Společenství přátel Husova muzea Zdeněk Nejedlý. Svou koncepci husitství přizpůsobil ideologii své strany a Husa chápal jako politického reformátora, což je patrné také z jeho slov: „*Dnes by Hus byl hlavou politické strany a jeho tribunou by nebyla kazatelna, ale pražská Lucerna anebo Václavské náměstí. A jeho strana by byla velmi blízká- a o tom můžeme být přesvědčeni- nám, komunistům.*”⁹⁰ Průzkumem Betlémské kaple byl pověřen dr. Ivan Borkovský a nápomocen mu měl být i Alois Kubíček, který en vycházel z nálezů základů filipojakubského kostela. V domě, který byl vystavěn do základů Betlémské kaple, byly nalezeny střípky nápisů vyhotovené J. Husem a Jakoubkem. Všechny tyto nápisy byly rozpoznány profesorem B. Rybou⁹¹. Vláda se rozhodla roku 1947 zakoupit přilehlé domy (č. 254 a č. 256) a odstranit jejich přední část, aby byla odhalena původní část. Postupem času zakoupil stát i dům kramáře Kříže a naposled hlavní dům č.

⁸⁷ VAJDIŠ, J., D. LÍBAL a E. STACH. Stavebně historický průzkum Prahy a dokumentace k asanačnímu plánu. Praha: Národní památkový ústav, 1961., s. 9.

⁸⁸ VÁVRA, Jindřich. Betlémská kaple. Praha: Olympia, 1968, s. 16.

⁸⁹ BARTOŠ, František Michálek. Z dějin kaple Betlémské. 1. vyd. Praha: Blahoslav, 1951, s. 56.

⁹⁰ KŘEŠŤAN, Jiří. *Zdeněk Nejedlý: politik a vědec v osamění*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2012, s. 327. ISBN 978-80-7432-253-2.

⁹¹ BARTOŠ, František Michálek. Z dějin kaple Betlémské. 1. vyd. Praha: Blahoslav, 1951, s. 57.

255, který měl být snížen. Touto úpravou byl pověřen ing. architekt Josef Frágner. Obnovená Betlémská kaple byla „předána lidu“ roku 1954 a na slavnostním předání Zdeněk Nejedlý prohlásil: „*a tak bylo jistě nejvýš na čase, abychom tomuto místu, tak památnému, této kolébce, z níž i dále vyrostlo vše, co jsme dali světu největšího i nejvzácnějšího- abychom tomuto místu konečně dali, a zrovna my, vláda a lid nového, jiného Československa, povzbuzení novým duchem Komunistické strany Československa, co si dávno zasloužilo.*“⁹² Betlémská kaple po obnově sloužila k socialistické propagandě a veřejným účelům a dne 5. 7. 1954 byla prohlášena za národní kulturní památku⁹³. K obnovení návaznosti na univerzitní spojení s Betlémskou kaplí dochází roku 1987, kdy je kaple převedena do správy ČVUT. Ta ji posléze ještě na své náklady zrekonstruovala a slavnostně dne 26. 3. 1993 opět otevřela veřejnosti⁹⁴. V současnosti slouží Betlémská kaple především jako slavnostní aula pro imatrikulace, promoce a další univerzitní slavnosti. Tradičně se zde konají v den výročí upálení Jana Husa pravidelná ekumenická shromáždění.

Přestože se chápání kaple v průběhu staletí měnilo, její místo v českých dějinách je nezpochybnitelné. Úcta k jedné z nejvýznamnějších osobností našich dějin ji pevně zakotvila v podvědomí nejširší veřejnosti. Provedenou obnovu Betlémské kaple tak zle chápat jako symbolické gesto odkazující na Husovu dobu, jeho učení a význam celého husitského hnutí v rámci nejen českých, ale potažmo i evropských dějin.

9. Vyobrazení Betlémské kaple

První dochované vyobrazení betlémské kaple pochází od Michala Peterleho a Jana Kozla⁹⁵ z roku 1562. Jedná se o dřevořezbu, tudíž je možné, že toto zobrazení může být zjednodušené. Na prospektu je zobrazena sedlová střecha se sanktusníkem. Toto zobrazení také potvrzuje v roce 1606 již zmiňovaný malíř Filip van den Boosche. Na obou vyobrazeních jsou zachyceny stejné počty oken. Avšak roku 1685 pohled od Folperta van Ouden-Allena⁹⁶ přisuzuje na západní straně jedno okno, které se tam však nevyskytovalo⁹⁷. Další vyobrazení Betlémské kaple pochází až z roku 1729. To když mlynář Václav Veselý zachycuje kapli již bez štítu. To dokazuje, že k odstranění štítů muselo dojít někdy mezi roky 1606-1729. Jako

⁹² VÁVRA, Jindřich. Betlémská kaple. Praha: Olympia, 1968, s. 16.

⁹³ KIBIC, Karel. Betlémská kaple v Praze a její rekonstrukce, Staletá Praha 1984, 14, s. 39.

⁹⁴ Podle ústního sdělení Mgr. Krausové (průvodkyně v Betlémské kapli, Betlémské náměstí 4, Praha 1) dne 28. 2. 2016.

⁹⁵ Příloha č. 4

⁹⁶ Příloha č. 5

⁹⁷ KUBÍČEK, Alois. Betlémská kaple v Praze. 2.vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960, s. 36.

předloha byl zřejmě brán Janem Jeníkem z Bratřic⁹⁸ (roku 1818) pohled od Oudena-Allena, neboť je zde chybně zobrazen počet oken. Přesnější pohled poskytuje kresba J. Groha, která zobrazovala hřbitov a nově vystavěnou zvonici, avšak ani tento pohled nebyl realistický. Byly do něho zahrnuty i prvky vlastní představivosti. Až zobrazení z roku 1769 nám dává realistický pohled na samotnou kapli. Toto zobrazení provedl vojenský inženýr Josef Daniel Huber. I když je zde špatně zakreslen sanktusník a chybí jedno okno, je toto zobrazování považováno za nejvíce realistické té doby⁹⁹. Z pražských plánů, vzniklé v době založení kaple, se nám nedochovaly ani jeden.

10. Rekonstrukce Betlémské kaple

Josef Frágner, profesor akademie výtvarných umění, za spolupráce s profesorem Ing. Bedřichem Hácarem z ČVUT v Praze byli pověřeni rekonstrukcí kaple. Jednalo se o nelehký úkol, neboť rekonstrukce vnitřních a vnějších částí nemohla být provedena stejně jako restaurace gotických památek v 19. století. Bylo nemyslitelné, aby došlo k navrácení kamenných prutů s kružby na okenní konstrukci, ostatně ani jejich přesná podoba nebyla známa. Bylo shledáno, že obvodové zdi, především východní a západní, jsou z části zachované, a proto se přistoupilo pouze na zpevnění obvodových zdí železobetonovými pilíři. Vchod ze severní části průčelí je nově zbudován podle starých náčrtů. Nad ním se nachází vyobrazení z Jenského kodexu: Jan Žižka v čele husitského vojska. Uprostřed stěny se nachází vyobrazení z Richentalovy kroniky¹⁰⁰ papeže a císaře Zikmunda po kostnickém koncilu. Vpravo od okna se nachází zbytek Husova traktátu z šesté kapitoly o svatokupectví¹⁰¹. Uprostřed severní stěny vystupuje z povrchu jeden ze čtyř železobetonových pilířů, které drží strop kaple. Velkým štěstím je, že tato stěna je ze 2/3 zachována i se značnou částí jednoho okna. Jižní průčelí muselo být postaveno zcela nové, neboť mezi lety 1836-1837 byla tato stěna zbourána. Hergetův plán kaple z roku 1785¹⁰², který dokládá, že na jižní straně bylo oken šest, byl nalezen až roku 1952. To již byla obnova Betlémské kaple skoro dokončena, a tak zde poslední okno nebylo zakomponováno. Na východní straně se nacházela Křížova oratoř, ze které se nám zachoval vchod s krytou pavlačí spojující Křížův dům a kapli. Současná lávka nacházející na stejném místě spojuje

⁹⁸ Příloha č. 6

⁹⁹ KUBÍČEK, Alois. Betlémská kaple v Praze. 2.vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960, s. 40.

¹⁰⁰ Kronika Oldřicha z Richentalu, který v ní zaznamenal průběh kostnického koncilu. Jeden z výtisků knihy je uložen v depozitáři Národní knihovny v Praze

¹⁰¹ KUBÍČEK, Alois. Betlémská kaple v Praze. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1957, s. 16.

¹⁰² Příloha č. 7

kapli s Fragnerovou galerií Na stěnách jsou zobrazeny výjevy z Jenského kodexu papeže v purpuru v čele prelátů a Krista vyhánějícího penězoměnce z chrámu. Uprostřed této stěny se nachází zachovalý vchod na kazatelnu, malé okénko ze schodiště a vstup do mázhausu kazatelova domu, kde máme zachovalou část prahu. Sankturiium nacházející se v kapli je z doby gotické, avšak mřížka je již replika z doby rekonstrukce. Dále se zde nachází velké okno pod nimž je památeční deska na tři mladíky popravené na Staroměstském náměstí. Je zde také venkovní vstup do kaple, který byl zřízen pro snadnější odběr vody ze studny. V západním průčelí nedaleko jižního portálu je zhruba ve výšce ramen zachován malý výklenek sloužící dříve jako místo pro svícenou vodu. Zbylou větší část zdi zaujímá nově postavená dřevěná hudební kruchta, která měla být postavena na místě původní. Již v době působení J. Husa lidový zpěv zaujímal důležité postavení v kapli a sám Hus je i autorem několika písní¹⁰³. Na stěnách se nacházely i jiné nápisy z Husova působení jako „Věřím v Buoh“ a „Dasatera božích přikázání“¹⁰⁴. Ty se nám však bohužel nezachovaly. Zajímavé architektonické řešení představuje vyvýšení stěn o 0,5 m, které umožňuje pozorovat otvory po původních trámech nad celou západní zdí. Dále se zde vyskytují dvě kamenná obdélníková okna členěná pomocí kamenného kříže, jeden z těchto křížů je stále původní, a třetí okno odpovídá velikosti dvěma oknům v severní stěně. V interiéru máme zachované zbytky nápisů od Jakoubka ze Stříbra a také nápis Jana Huse z *De sex erroribus*¹⁰⁵.

Veškeré obrazy a nápisy v obnovené kapli byly provedeny kolektivem posluchačů Akademie výtvarných umění za vedení profesora V. Sychry a B. Slánského¹⁰⁶. Krov v kapli byl zvolen dřevěný, aby lépe odpovídal staré památce, a stropní trámy jsou zasazeny na 1,5 m silném železobetonovém stropním průvlaku¹⁰⁷. Pro nové ostění oken byl použit pískovec, který viditelně znázorňuje nové části. Na základech kostela sv. Filipa a Jakuba byly položeny patníky, které značí vymezené okolí. Na obnovu Betlémské kaple Fragner vzpomíná takto: *„Rád vzpomínám na dobrodružné pátrání a odkrývání pozůstalých zbytků kaple, které pozdějším obestavením činžovními domy byly vlastně dokonale chráněny a konservovány. Souvislé zdivo obvodových stěn, s původními okny a dveřmi ušlechtilé profilovanými a zpracovanými v kameni, malby a nápisy na stěnách, dlažby i zbytky krovů, a zejména bohaté nálezy podzemní nám neobyčejně pomohly přiblížit záměr obnovy... Neměl jsem k dispozici*

¹⁰³ VÁVRA, Jindřich. Betlémská kaple. Praha: Olympia, 1968, s. 11.

¹⁰⁴ KUBÍČEK, Aleš. Betlémská kaple v Praze. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1957, s. 18.

¹⁰⁵ Jedná se o jeho učení „O šesti bludech“.

¹⁰⁶ KUBÍČEK, Alois. Betlémská kaple v Praze. 2.vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960, s. 80.

¹⁰⁷ KUBÍČEK, Alois. Betlémská kaple v Praze. 2.vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960, s. 79.

*autentické záznamy o pravé podobě kaple, a snad všude, kde nálezy chyběly, bylo třeba dotvářet novými, formami a novými prostředky, které by v souladu se starými uzavřely celek bez proporčních deformací a výtvarných hiátů*¹⁰⁸. Roku 1952 byla udělena prof. Jaroslavu Fragnerovi státní cena za jeho projekt obnovy Betlémské kaple¹⁰⁹.

Zajímavostí uvnitř kaple je bezpochyby studna. Jedná se o netradiční objekt, který po celou dobu sdílel osudy kaple. Studna stávala již na pozemku kramáře Kříže, posléze byla zakomponovaná do kaple na přání obyvatel i Kříže a byl u ní zbudován vstup, aby byla usnadněna její obsluha. Údajně měla sloužit i jako odkladiště nechtěných dětí¹¹⁰ kvůli její hloubce, ale tuto informaci nemáme nikde doloženou. V době přestavby na činžovní dům byla pouze snížena na úroveň sklepů a při obnově byla zpět vyvedena do úrovně kaple. Studna je hluboká 8 m.

Do domu kazatele se vchází dnešním hlavním vchodem do kaple. Nachází se zde středověká dlažba a na stěnách jsou patrné zbytky gotické omítky. Dřevěným schodištěm lze vystoupat do bývalého kazatelova příbytku, kde je dnes výstava Jana Husa.

V prostorách bývalých kramářových sklepů byli nalezeny zbytky kovoliteckých pecí pocházející z 11. století. Dále se zde nachází masový hrob, který je zasklen a lze zde spatřit zbytky kostí. Toto sklepení slouží jako lapidárium.

11. Závěr

Betlémská kaple zaujímá v kontextu českých dějin zvláštní postavení. Svým pojetím spíše skromnější sakrální stavba, kterých bychom jenom na území samotné Prahy našli desítky, je díky své pevné vazbě na osobu mistra Jana Husa pravděpodobně jednou z nejznámějších sakrálních staveb na území dnešního českého státu. Husova kariéra církevního reformátora skutečně započala až s kázáními v Betlémské kapli a jeho násilný konec z rukou církevních hodnostářů přisoudil Betlémské kapli statut bezmála poutního místa pro široké vrstvy obyvatelstva. Další osudy kaple jsou pro běh českých dějin příznačné, s nadsázkou lze tvrdit, že většina skutečně důležitých budov (ať již sakrálního charakteru či nikoliv), okolo kterých se český národ postupně formoval, si prošla značnými

¹⁰⁸ KOTALÍK, Jiří. NOVOTNÝ, Jiří. ŠVÁCHA, Rostislav. Jaroslav Fragner náčrty a plány. 1.vyd. Praha: Galerie Jaroslava Fragnera, 1999, s. 112-113.

¹⁰⁹ KUBÍČEK, Alois. Betlémská kaple v Praze. 2.vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960, s. 81.

¹¹⁰ Podle ústního sdělení Mgr. Krausové (průvodkyně v Betlémské kapli, Betlémské náměstí 4, Praha 1) dne 28. 2. 2016.

obtížemi¹¹¹ a Betlémská kaple není v tomto ohledu výjimkou. Pravděpodobně největším paradoxem je skutečnost, že současná Betlémská kaple je pouhou replikou zaniknuvší stavby, za kterou nadto vděčíme režimu, který byl všechno jen ne nakloněn církvi a duchovnímu životu obecně. Kupodivu tento fakt nijak nesnižuje její hodnotu, která vždy ležela mnohem více v rovině symbolické, než architektonické. Není proto důležité, že dnešní podoba kaple byla vytvořena i za pomoci moderních stavebních prvků typu železa a betonu, že její současná podoba není zcela shodná s původní stavbou nebo že její obnova byla motivována z dnešního hlediska pochybnými politickými a ideologickými důvody. To podstatné totiž přetrvává nadále. Mám tím na mysli důležitou spojnici se vzdálenou minulostí, jejíž hodnota je nevyčíslitelná. Osobně se domnívám, že bez Betlémské kaple by nejen Praha, ale celý český národ přišel o důležité místo na pomyslné duchovní mapě našich dějin. Při psaní práce jsem se potýkala s nedostatkem pramenů, a to především v souvislosti s přestavbou Betlémské kaple na činžovní dům. O tomto období je tak pojednáno stručněji, než o dalších. Avšak pokud tato práce dokázala nastínit ostatní aspekty vnímání Betlémské kaple v průběhu dějin, pak byl její cíl splněn.

¹¹¹ Namátkou lze zmínit dvojí stavbu Národního divadla v Praze či několik staletí trvající dostavbu chrámu sv. Víta.

12. Seznam použitých informačních zdrojů

Primární prameny

Archiv hlavního města Prahy, fond Sbírka map a plánů, i. č. 1396.

Archiv hlavního města Prahy, fond Sbírka map a plánů, i. č. 1398, Kopie plánu situace kaple na náměstí s okolím.

Archiv hlavního města Prahy, fond Sbírka map a plánů, i. č. 1542, Stavební plán starého stavu domu na Betlémském náměstí.

Národní archiv, fond Stará manipulace, i. č. 2726, Platy ke kostelům sv. Michala a k Betlémské kapli 1549.

Národní archiv, fond Stará manipulace, i. č. 3831, Spor mezi Karlovou univerzitou a jezuity o Betlémskou kapli 1650-1651.

Sekundární prameny:

AUGUSTA, Pavel., EDERER, Antonín. Náměstí, trhy a placky staré Prahy. Vyd. 1. Praha: MILPO MEDIA, 2002, s. 49. Pragensie (Milpo media). ISBN 80-86098-24-9.

BARTOŠ, František Michálek. Z dějin kaple Betlémské. 1. vyd. Praha: Blahoslav, 1951.

BARTOŠ, František Michálek a Alois KUBÍČEK. Betlémská kaple: její dějiny a dochované zbytky. V Praze: Společnost musea Husova, 1919.

Betlémská kaple: O jejích dějinách a zachovaných zbytcích. Praha: Společnost Husova muzea v Praze, 1922.

ČAPEK, Jan Blahoslav. Betlémská kaple v české literatuře. Praha: Kalich, 1952.

ČORNEJ, Petr, Ivana ČORNEJOVÁ a František PARKAN. Dějepis pro gymnázia a střední školy: Středověk a raný novověk. 2. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, ISBN 978-80-7235-430-6.

EKERT, František. Posvátná místa král. hl. města Prahy: Dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů a jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v hlavním městě království Českého. V Praze: Volvox Globator, 1996, ISBN 80-7207-042-8.

GRAUS, František. Český obchod se sukrem ve 14. a počátkem 15. století: (k otázce významu středověkého obchodu). 1. vyd. Praha: Melantrich, 1950.

GUTH, Karel. Kaple Betlémská. Praha: Společnost přátel starožitností českých v Praze, 1917.

HORA-HOŘEJŠ, Petr. Toulky českou minulostí 2. 3.vyd. Praha: Baronet, 1997, s. 232. ISBN 80-7214-014-0.

KALINA, Pavel. KOŤÁTKO, Jiří. Praha 1310-1419: kapitoly o vrcholné gotice. 1. vyd.

Praha: Libri, 2004. ISBN 80-7277-161-2.

KIBIC, Karel. Betlémská kaple v Praze a její rekonstrukce, *Staletá Praha* 1984, 14, s. 39.

Podle ústního sdělení Mgr. Krausové (průvodkyně v Betlémské kapli, Betlémské náměstí 4, Praha 1) dne 28. 2. 2016.

KOTALÍK, Jiří. NOVOTNÝ, Jiří. ŠVÁCHA, Rostislav. Jaroslav Fragner náčrty a plány. 1.vyd. Praha: Galerie Jaroslava Fragnera, 1999, s. 112-113.

KŘEŠŤAN, Jiří. *Zdeněk Nejedlý: politik a vědec v osamění*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2012. ISBN 978-80-7432-253-2.

KUBÍČEK, Alois. Betlémská kaple v Praze. 2.vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960.

KUBÍČEK, Alois. Betlémská kaple. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1953.

KUBÍČEK, Alois. Betlémská kaple. 2.vyd. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1957.

TEIGE, Josef. Základy starého místopisu pražského: (1437-1620). Oddíl I, Staré město pražské. Díl I. Praha: Královské hlavní město Praha, 1910.

VAJDIŠ, J., D. LÍBAL a E. STACH. Stavebně historický průzkum Prahy a dokumentace k asanačnímu plánu. Praha: Národní památkový ústav, 1961.

VÁVRA, Jindřich. Betlémská kaple: národní kulturní památka. 1. vyd. Praha: Olympia, 1968.

VUČKA, Tomáš. *Pražské kostely a chrámy*. Prague: Slovart, 2013, ISBN 978-80-7391-711-1.

WINTER, Zikmund. Děje vysokých škol pražských od secessí cizích národů po dobu bitvy bělohorské (1409-1422) [online]. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v Praze, 1897 [cit. 2016-03-30]. Dostupné z: <https://archive.org/stream/djevysokchkolpr02wintgoog#page/n58/mode/2up>

ZILYNSKÁ, Blanka. Pražská univerzita – patron církevních beneficií, AUC HUCP 2007, 47.

13. Seznam příloh

Příloha č. 1: Nejstarší listina Betlémské kaple z 22. května 1391 potvrzující darování pozemku kramářem Křížem na výstavbu Betlémské kaple

KUBÍČEK, Alois. Betlémská kaple. 2.vyd. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1957. s. 33.

Příloha č. 2: Pohled na Betlémskou kapli (č. 69) s okolím vydaný Jiljím Sadelerem roku 1606

KUBÍČEK, Alois. Betlémská kaple. 2.vyd. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1957. s. 5.

Příloha č. 3: Plán Betlémské kaple a okolního majetku Karlovy univerzity roku 1661

KUBÍČEK, Alois. Betlémská kaple v Praze. 2.vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960. s. 33.

Příloha č. 4: Kaple Betlémská na nejstarším prospektu Prahy Jana Kozla a Michala Peterleho z roku 1562

KUBÍČEK, Alois. Betlémská kaple. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1953. s. 35.

Příloha č. 5: Kaple Betlémská na prospektu Folperta van Ouden-Allena z roku 1685

KUBÍČEK, Alois. Betlémská kaple. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1953. s. 36.

Příloha č. 6: Kaple v Pamětech Jeníka z Bratřic

KUBÍČEK, Alois. Betlémská kaple. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1953. s. 38.

Příloha č. 7: Plán řezu Betlémskou kaplí Ing. F. L. Hergeta z roku 1785 se zakreslenými okny jižního průčelí a studnou

KUBÍČEK, Alois. Betlémská kaple. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1953. s. 40.

Příloha č. 8: Plán přízemí Betlémské kaple od J. Fragnera z roku 1961

VAJDIŠ, J., D. LÍBAL a E. STACH. Stavebně historický průzkum Prahy a dokumentace k asanačnímu plánu. Praha: Národní památkový ústav, 1961.

Příloha č. 9: Plán prvního patra Betlémské kaple od J. Fragnera z roku 1961

Archiv hlavního města Prahy, fond Sběrka map a plánů, i. č. 1396.

Příloha č. 10: Betlémské náměstí roku 1961 J. Fragner

Archiv hlavního města Prahy, fond Sběrka map a plánů, i. č. 1396.

Příloha č. 11: Základy kostela sv. Filipa a Jakuba na Betlémském náměstí

KUBÍČEK, Alois. Betlemská kaple. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1953. s. 43.

Příloha č. 12: Dům č. 255 vystavěný v roce 1836 do obvodových zdí Betlémské kaple

BEČKOVÁ, Kateřina. Zmizelá Praha. 1. vyd. Praha: Paseka, 2003.

Příloha č. 13: Západní stěna Betlémská kaple po odbourání domu č. 255

KUBÍČEK, Alois. Betlemská kaple. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1953. s. 53.

Příloha č. 14: Dnešní podoba Betlémské kaple

Dostupné

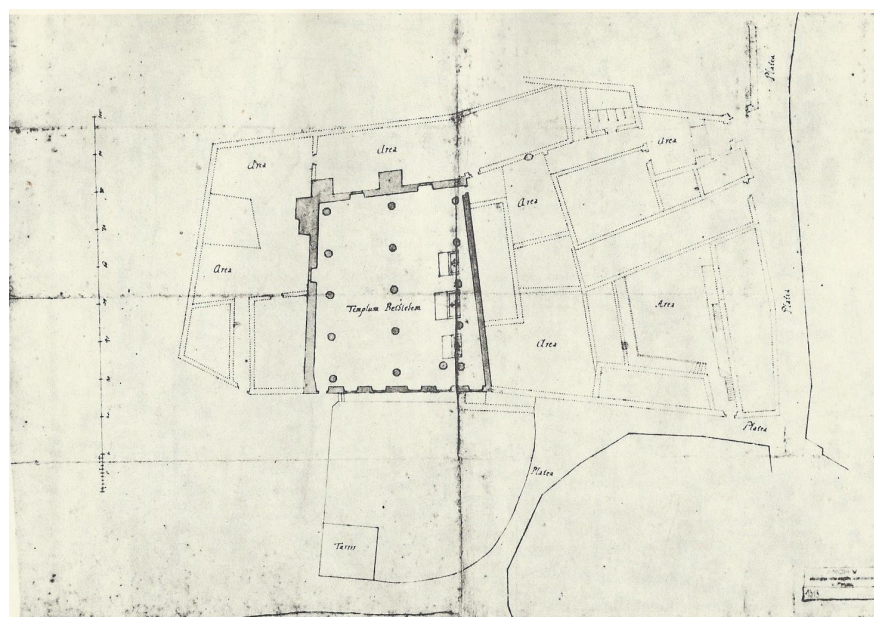
z: https://www.google.cz/search?q=betlemska+kaple&biw=1280&bih=623&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwipgr7WvovMAhUMGZoKHcv8BbkQ_AUIBigB&dpr=1.5#imgre=xnMIBwfpGJJIDM%3A

14. Přílohy

Příloha č. 1: Pohled na Betlémskou kapli (č. 69) s okolím vydaný Jiljím Sadelerem roku 1606

Příloha č. 2: Plán Betlémské kaple a okolního majetku Karlovy univerzity roku 1661

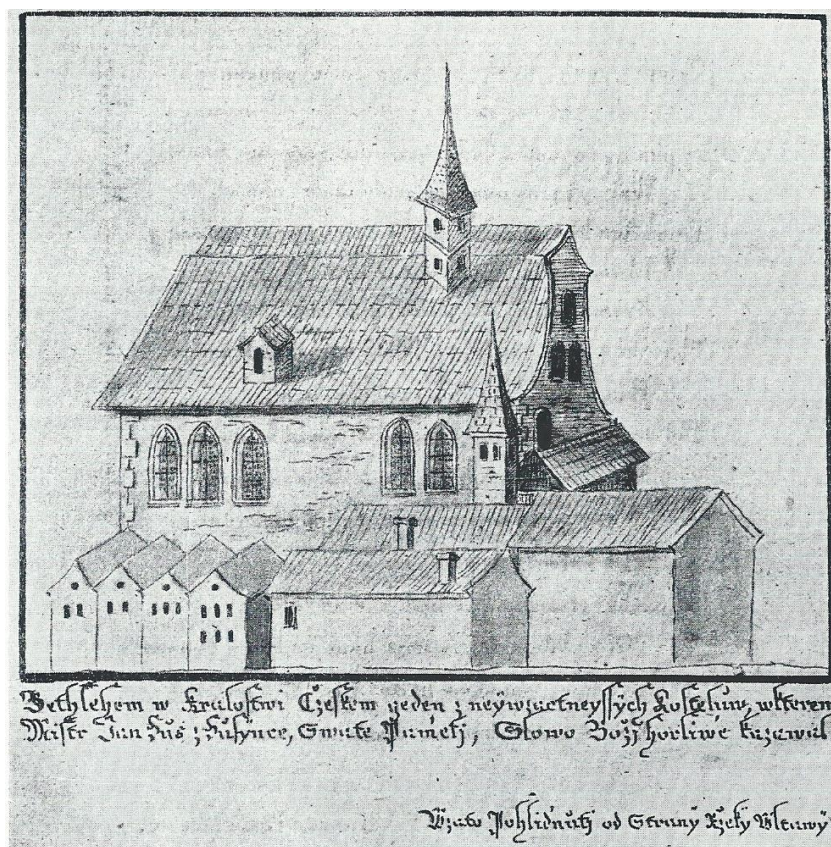
Příloha č. 3: Kaple Betlémská na nejstarším prospektu Prahy Jana Kozla a Michala Peterleho z roku 1562

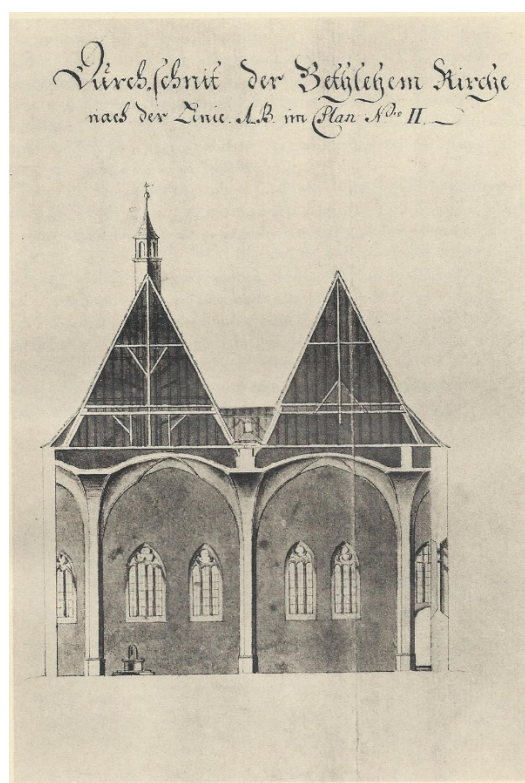
Příloha č. 4: Kaple Betlémská na prospektu Folperta van Ouden-Allena z roku 1685

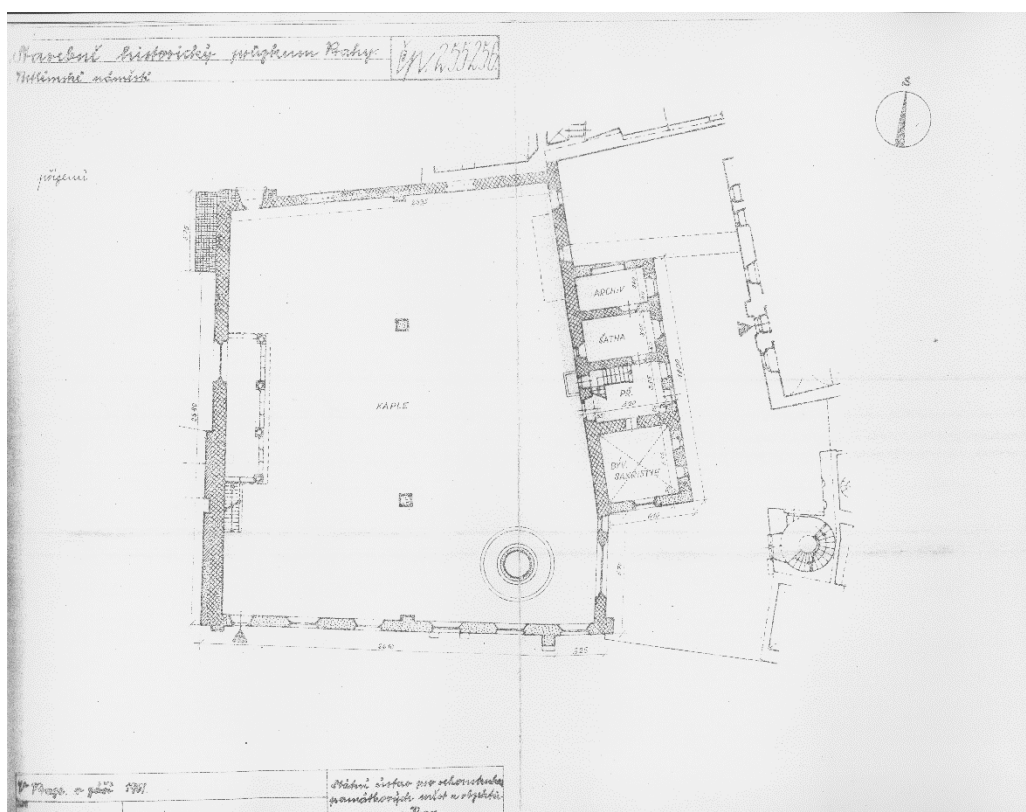
Příloha č. 5: Kaple v Pamětech Jeníka z Bratřic

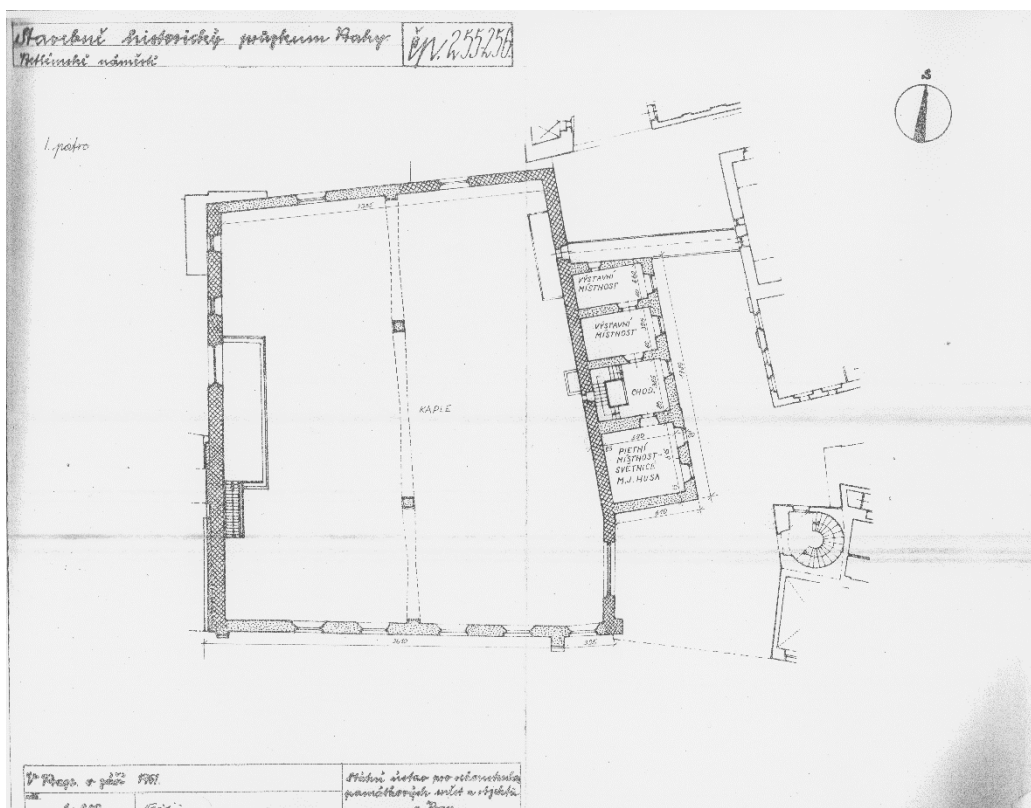
Příloha č. 6: Plán řezu Betlémskou kaplí Ing. F. L. Hergeta z roku 1785 se zakreslenými okny jižního průčelí a studnou

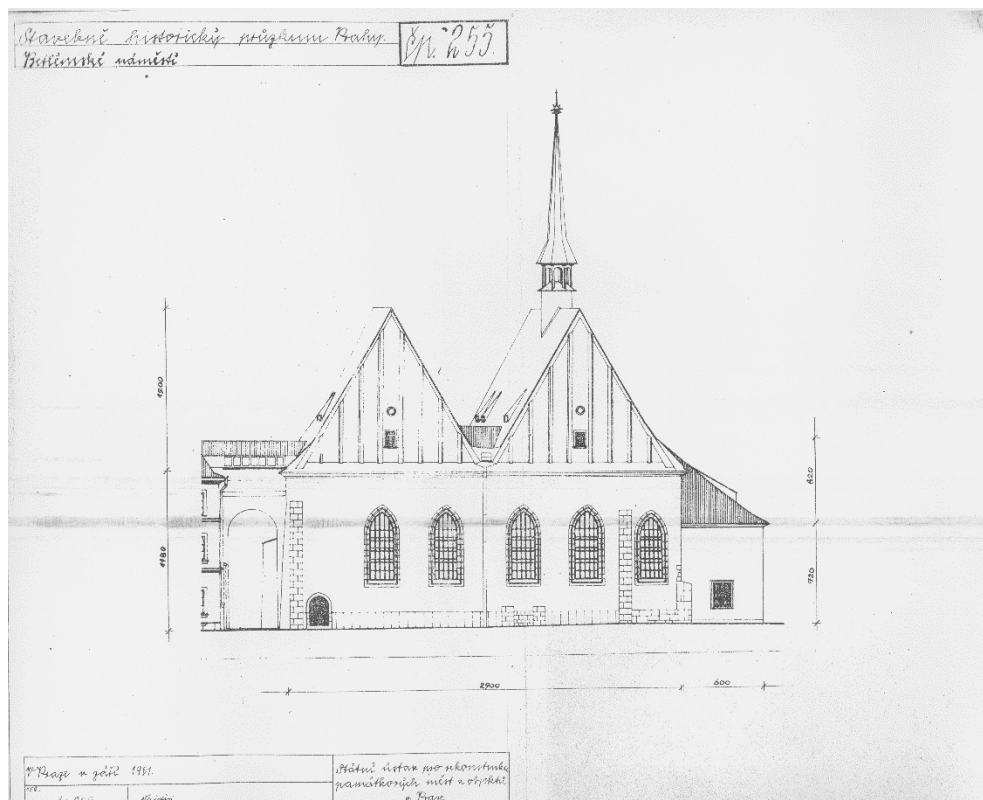
Příloha č. 7: Plán přízemí Betlémské kaple od J. Fragnera z roku 1961

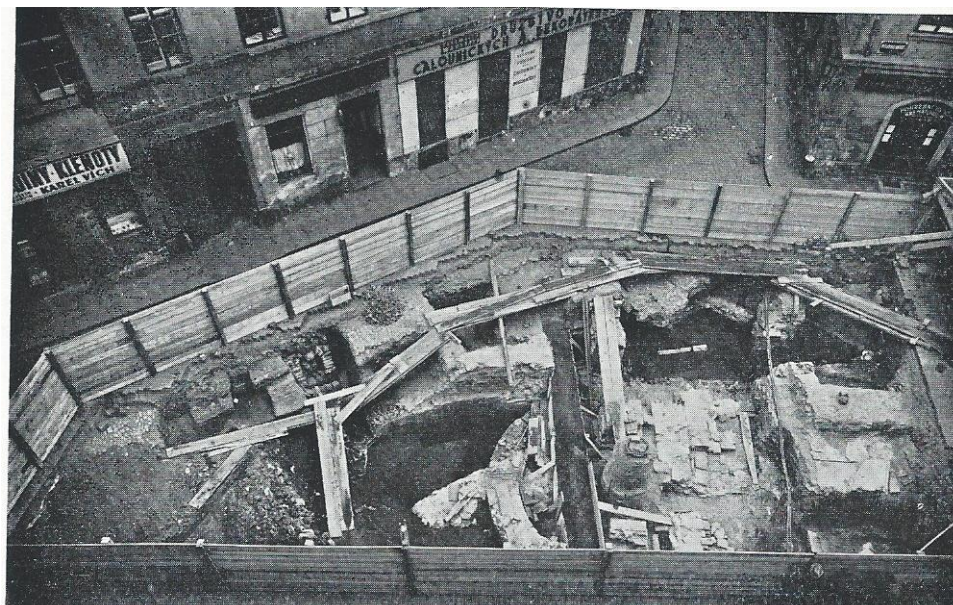
Příloha č. 8: Plán prvního patra Betlémské kaple od J. Fragnera z roku 1961

Příloha č. 9: Betlémské náměstí roku 1961 J. Fragner

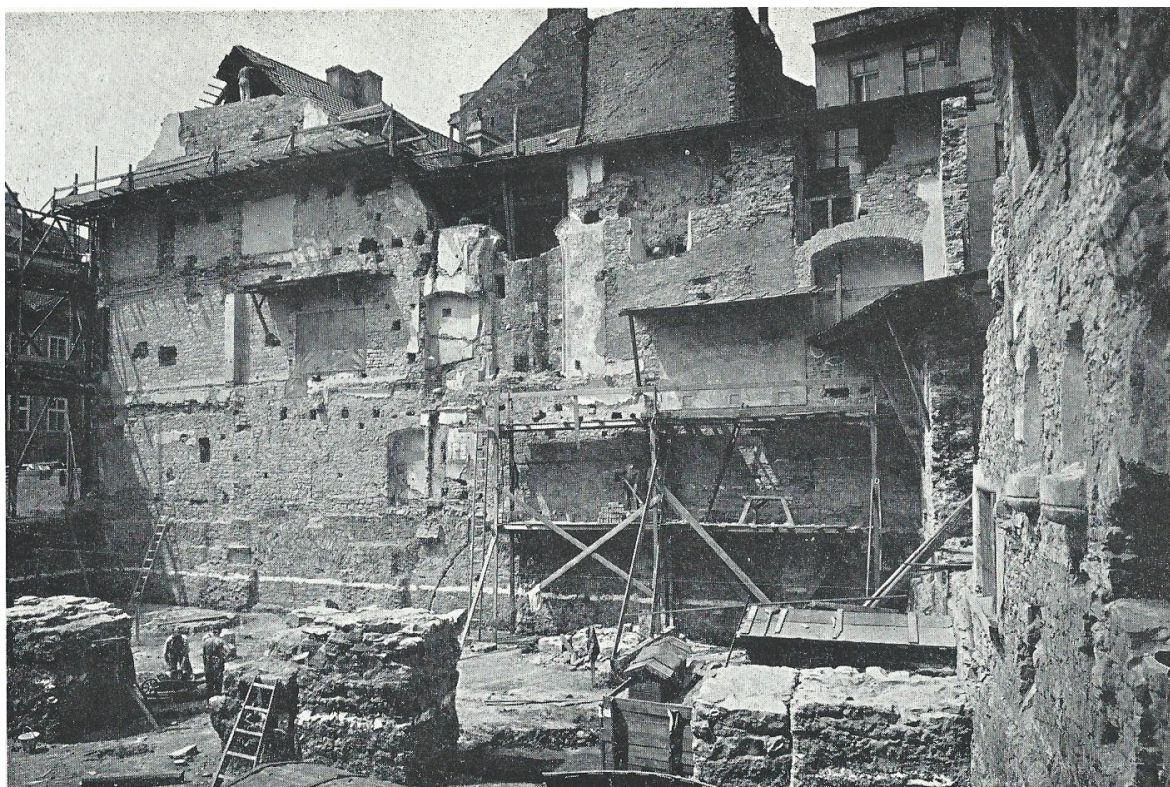
Příloha č. 11: Základy kostela sv. Filipa a Jakuba na Betlémském náměstí

Příloha č. 12: Dům č. 255 vystavěný v roce 1836 do obvodových zdí Betlémské kaple

Příloha č. 13: Západní stěna Betlémské kaple po odbourání domu č. 255

Příloha č. 14: Dnešní podoba Betlémské kaple

